

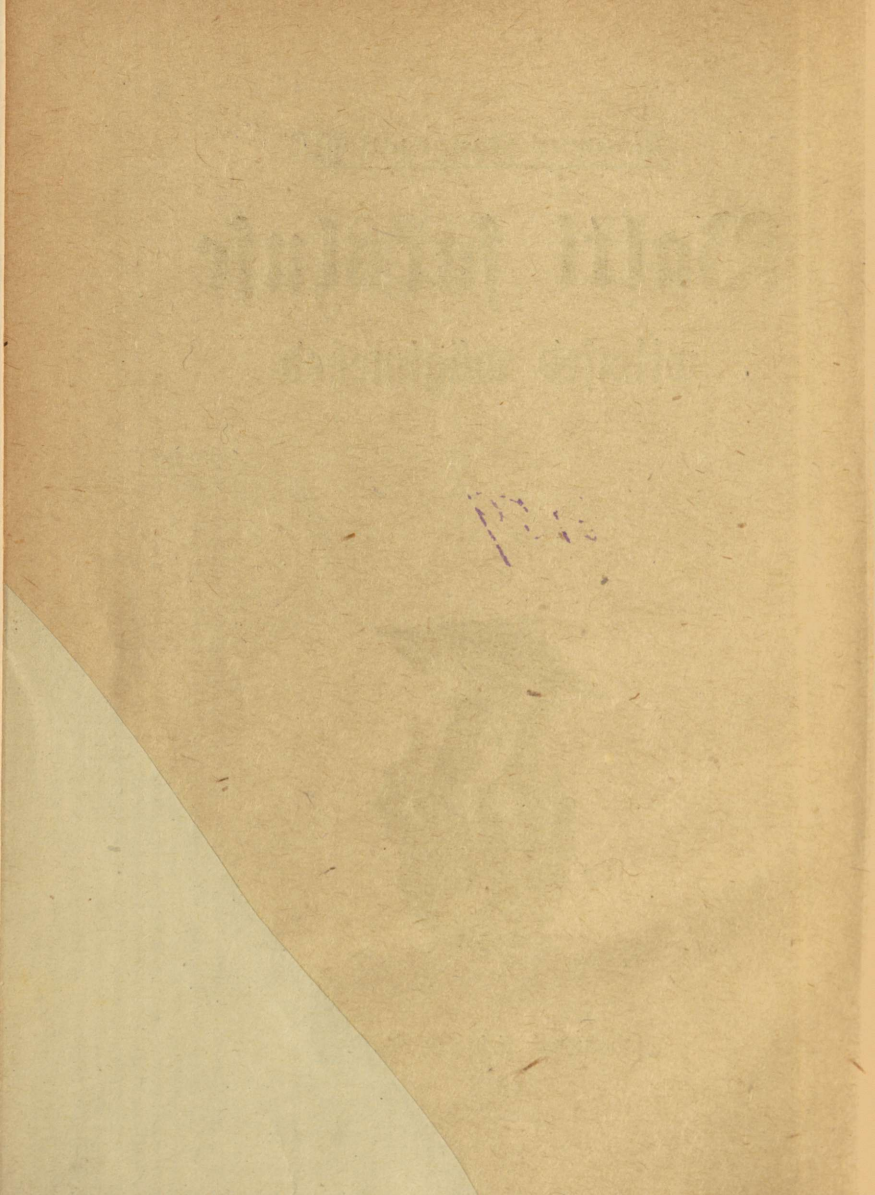
Rasmus Kangro-Põll

Balti saksluse

wiimsed wägimehed

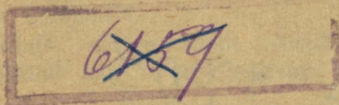
„Odamehe“ kirjastus Tartus
1918

Rasmus Kangro-Pool

Balti saksluse

wiimsed wägimehed

„Odamehe“ kirjastus Tartus
1918

Uus aja-waim ja Balti kõiksakselus.

Kes ajaloost midagi õppida mõistab, see näeb, kui asjata waew on wõidelda üksikutes ajajärgluses küpsaks saanud uute elu-tõdede wastu, wananenud ilmaforralt päritud wananenud eluwormide kaitsmisefks.

Arenemise aade ei tunne jõudusid, mis teda suudaks fulguda, furnud talw ei jaksa puhkewat kewadet kammitfatesse fibuda.

Meie teame, kuidas inimkonna arenemiseks õigluse põhjus-mõte omale mahafurutute rahwafihitide kaitsmise sihis järkjärgult ifta kindlama seisukoha on pärinud, teame kuidas eesõigustatud paremlaste wõi priwiligeeritute kitsad ringkonnad jellele täie süle ja rinnaga, kõitide lubatud ja lubamata abinõudega, toore wõimu ja kawalusfega, oma parema hariduse ja päritud juhtiwate kohtade autoriteediga wastu on wõidelnud, — kuid lõpuks järele on pidanud andma.

Etks olnud pärisorjuse ja orjakauplemise päiwil wäitfesele ofsale inimestele elu ilma orjatarjadeta ettekujutamata — tulewik ilma orjadeta tundus nii mõnelegi kurwana ilmaforra hukkaminemifena. **See** wõimumehed olid oma oluforralt arwamise omandanud, et juba jumalad ja loodus on ühed inimesed määranud käskimise ja walitsemise jaoks ja teised töö tegemiseks ning sõnakuulmifeks. Aga kui wägewad hääled kuuldawale tulid, mis pärisorjuse waljult hukkamõififid kui kõige nurjatuma ülekohtu miljonite inimeste wastu ja selle kaotamist nõudsid, kui orjade mässjud lahtipuhkifid ja paremlaste ring-

fondades järjest kaswafid, nende read, kes orjamäsfude sees-
mised kande- ja tõukejõud õigeks tunnistasid, — siis kadus
pärisorjus, vähemalt põhjusemõttelikult ja seaduslikult ei ole
seda mitte enam olemas. Nüüd meie päwil mõistawad ka
endiste orjaperemeeste järeltulijad seda hinnata kui õnnistus-
wäärilikumat edusammu ja kellelgi ei tule meele pärisorjust
tagasi ihata.

Samafuguse järjekindlusega on arenenud poliitiliste koda-
nikkude õiguste tarwe laialiste huljade arusaamises. Läbi on
tunginud hääldõna: kadugu ülekohus, mis sündides annab
üksikutele eraforralised õigused riigi ja rahwaste elu juhtimiseks
ja rahwa enamuse isegi oma enese isiku saatuse määramiseft
eemale hoiab! Kõik oleme inimesed, kõik peame olema ka
ühedõiguslikud liikmed suure inimekonna peres!

Selles sibil on liikunud rahwaste poliitiliste õiguste
arenemine kõigis maades. Hääletamise-õigus on igalpool
järjest laiemale alusele nihkunud ja monarhi ning üksikute riigi
tüüril seisjate omawoliline asjaajamise wõim on kitsenenud
kuni täieliku parlamentariifliku walitsuswõisini, kus rahwa
suurem enamus oma walitud esitajatega riigi tegewuse sibilid
ja käigu ära määrab.

Uks tugewamateft wonamoelisteft konstitutsioonilisteft
monarhiatest oli käesolewa filmapilguni Saksamaa ühes oma
autokraatliste osariikide süsteemiga. Kuid praegu oleme meie
kõik selle tunnustajad, kuidas ka jäl wanad wormid otse kui
wiimane tolmunud lumi wõimukate päikese kiirte käes kofku on
sulanud ja kuidas rahwas oma saatuse eest ise kõnelema
hakkab.

Käesolew werine sõda, mis on olnud nagu tugew äifene
pärawft sumbunud põua aega, kutsus esile uued, koguni wahest
seniste revolutsioonide poolt deklareerimata jäänud õigluse
reeglid, millela ilm enam elada ei mõista. Seda ei suutnud
enestele senised wõimumehed ja imperialistilise ilmawaate kandjad
ettefujutada. Muudu oleksid nad waewalt nii kergel käel sõjaga
platsi astunud. Hurwitaw on siinkohal meeletuletada, et
endine Wene riigimees minister krahw S. Witte fiski sõja

järeldusi aimas. Ta kirjutas sõja algul: „keegi ei anna enesele praegu aru nendest väga tõsistest järeldustest, mis praegune sõda toob. Ma ei kõnele mitte sellest, kes võitjaks jääb. Võib olla on sellel lõpuks vähem tähendus kui sellel, mis sõja läbi pärast Euroopas jääb. Mõngisugused võidud ei taju isegi võitjale riigile pisikestki osa neist ohvritest, mis sõda toob. Ma kinnitan ühte, et rahvad oma valitsustele seda sõda mitte andeks ei anna. Kas oleks ilma sõjata läbi mõinud saada, ma ei tea seda. Aga ma tean kindlasti, et nende vahel, kes sõdisid ja kes sõja välja meelitasid, sügav kuristik sigineb. Siis mõistetakse, et sõja küsimust ei tohi mitte usaldada üksikute ringfondade kätte, ammugi mitte, nagu meil, üksikute inimeste hoolde. Ma ei kahtle filmapillugi, et sõja järelduseks on riigipöörded mitmes Euroopa riigis, kus mitmed riigid oma senised pääd kukutavad.“

Kui krahv Witte wiimaseid sõnu tahetakse poliitiliste parteide seisukohalt hinnata, siis tähendas see niipalju, et ta ette nägi, et sõda terve ilma korra suure sammumõrra pahemale poole viib, et sõda õieti nagu nendeks sünnitusvaludeks on, mille läbi uus ilma lord maa pääle tuleb.

Wana riigimehe arvamised on tõeks läinud. Venemaa rahvaste revolutsioon on alguse teinud ilma korra vastuwiimiseks õigluse põhimõtetele. Tsaarid on mitmes riigis troonid kaotanud ja rahvad astuvad kokku rahvaste rahu tegemiseks. See, mis intuitsioonide kaudu selge oli paljudele vabamõttelistele poliitika meestele kodanlistest ringfondadest ja sotsialistlikele erakonna ilmawaadetele, on tõeks saanud: sõja lõpetab rahvas ja rahvas korraldab edaspidi uusi elamise vormisid.

Venemaa revolutsioon, mis juba Kerenski päivil mõtte liikuma pani, et sõda tuleb lõpetada ilma maad võtmiseta ja ilma sõjakulu tasumata ja mis enamlaste kui revolutsiooni kõige utopistlikumate kavatsuste hulljulgete pioneeride poolt füüsiliselt edasi süwendati, oli kui uus ilmutus, mis wanast-mõtlejatele väga võimatuna kõlas. Selles aates peitus aga

weel suurem sisu, mis aegamööda rahwaste enesemääramiseks wäja on arenenud.

President Wilsoni rahunõudmistes on selgel sõnal üteldud, kudas tulewiku, just nõrkade wäikerahwaste huwide kaitsmise mõttes, rahwad ise oma saatuse wabad otsustajad olgu. Tema rahu eeskawa täiendam punkt nr. 2 (Wilsoni kõne 12. weebr. 1918) nõuab (Postimees nr. 186, 1918), „et rahwaid ja maakondi mitte ühe riigi ülemwalitsuse alt teise alla ei liideta, just nagu oleks siin surunud asjadega tegemist,“ waid punkt 3 järele „peab iga pinnaküsimuse lahendamine, mis selle sõja läbi päewakorrade on kerkinud, sellekohaste rahwaste huwides ja kasudes otsustatama, mitte aga nõnda, nagu oleks maaosad kahe wõitlewa riigi nõudmiste kokkuleppimise ja tasakaalu wiimise asjadeks.“ Ja punkt 4 ütleb, et „selgesti piiratud rahwuslikud nõudmised kõige laugemale ulatawat rahuldust peawad leidma.“

On arusaadam, et wana imperialistiline Saksamaa, kes kuni wiimase filmapiilguni (tänapu suweni) ilmapõitja osa mängis, ialgi sarnaste ideedega leppinud poleks, kuid kaotused frondil ja pääletormaw ajawaim aitasid wanakorra monstrumi kukutada. Riiki hakkas Saksa rahwas tema enamuse-erakondade waimus juhtima. 5. oktoobril kõneles uue walitsuse riigikantsler prints Max (Post. nr. 168, 1918) uute rahutingimiste kohta järgmist: „öösel wastu 5. oktoobrit olen ma Helweetsia wahetalitusel Ameerika Ühisriikide presidendile märgufirja saatnud, kus ma teda palun rahumuretsemisest oma kätte wõtta ja selles asjas kõigi sõdiwate riikidega ühendusesse astuda. Märgufiri jõuab juba täna-homme Washingtoni. Märgufiri pöörab Ühisriikide presidendi poole, sest et tema oma kirjas kongressile 8. jaan. 1918 ja oma pärastistes teadaandmistes, iseäranis New-Yorkis 27. sept. peetud kõnes üleüldise rahu programmi üles on seadnud, mille meie läbirääkimiste aluselt wõtta wõime.“

Selle esimese rahu ettepaneku nõude pääle järgnes terve rida seletusi küll ajakirjanduses, küll ka Ühisriikide walitsuse poolt. Nimelt juhtiti Saksamaa tähelepanekut selle pääle, et

Saksa rahwal puududa põhiseaduslik kindlustus selleks, et sõjaväe valitsus ja Preisi kuningas kui sõjavägede ülemjuhataja rahwa kaaluva tahtmise alla peab heitma. Ja Ühisriigid ei tahta kellegi teisega rahu üle kõneleda, kui ainult rahwaga, kellel tõendused on, et nad tõesti Saksamaa tõsised walitsejad on. Ka siis olla Ühisriikidel wõimata läbirääkimistesse astuda, kui ta tunneb, et tal tulewikus tuleks Saksamaa monarhistliku wõimuga rahwuswahelisi asju ajada. Ajakirjandus liitriikides läks weel kaugemale; oli üsna terawaid häält kuulda, mis awalikult Saksa keisri troonilt lahkumist nõudsid.

Seet endise wana põhiseaduse järele oli Saksamaa sõja staab nagu iseseisew riigikene suures riigis. Põhiseaduse § 63 järele olid „kõik keisririigi sõjaväed rahu ja sõja ajal keisri ülemjuhatusel all“. Ameerika nõudmine seisis selles, et keiser kui Saksa militarismi juht peab saama seaduslikult sarnasesse seisukorda surutud, et tal väljaspool parlamendi põhiseaduslikult kindlustatud riigivalitsemise õigust mingisugust iseseiswat wõimupiiri ei oleks.

Sarnastele seletustele järgnewad Saksamaa uued seletused, kus teatati, et Saksamaal nüüd tõesti uus parlamentariistlik fõrd walitsemas. Välisasjade riigisekretär Dr. Solf saatis Wilsonile järgmise seletuse: „Saksa walitsus on Ühisriikide presidendi wastuse teada wõtnud. President tunneb neid sliigawaleulatawaid muutusi, mis Saksa põhiseaduslikus elus toime on pandud ja pannakse. Rahuläbirääkimisi saab pidama rahwawalitsus, kelle käes otsustawad wõimuwolid tegelikult ja põhiseaduslikult on. Tema alla on ka sõjawäelised wõimud seatud. Saksa walitsus ootab nüüd siis ettepanekuid sõjariistade rahu jalaleseadmiseks, mis sissejuhatuseks oleks õigusrahu le, nagu seda president oma awaldustes on ära tähendanud“. (Berliini ametl. telegramm 27. okt.)

Juba teisel novembril tõi Berliini ametlik telegramm teate, et ka keisri käsukiri riigiforra muutmise asjus awaldatud on. Käsukirjas heliseb lahju ja libedus allaandes nii järsule rewolutsioonilisele sammule. Muu seas on käsukirjas üteldud, et „nüüd uus fõrd jõusse astub, mis põhiseaduslikke õigusi

keisri isikult rahwa pääle üle kannab." Seega „on üks aja-
järg ära lõppenud, mis tulewaste päewade filmade ees aus
saab seisma." Kuid „saksa rahwal on õigus nõuda, et tal
ükski õigus andmata ei jääks, mis talle waba ja õnneliku
tulewiku kindlaks teeks." Mina aga ühinen rahwaesituse
otjustega ja „uus lord tehku kõik hääd jõud wabaks" jne.

Selle käskkirjaga on wana wõimu esitaja poolt uuendused
seaduslikult Saksamaal sanktsioneeritud. Wana aeg ja wana
waim on ruumi annud sellele uuendusloorale, mis kauemat
aega rahwa südamel all kaswanud ja sõja ärewuses ilmale
sündis.

Sotsialdemokraatide juht Scheidemann kirjutas selle sünd-
muse puhul: „Meie oleme seda niid kätte saanud, mille eest
meie aastakümned wõidelnud: üleüldine ja sarnane walimise
õigus Preisimaal; parlamentline walitsemise-süsteem kogu
Saksamaal; sõjawäewalituse kuulutamine wastutawa kodanlike
walituse alla; rahwaesituse õigused sõja ja rahuküsimuste üle
otjustamises: wastutaw ministereium rahwaesituse enamusest
walitaw ja rahwa esituse ees wastutaw.“

Teises artiklis Vorwärtsis kirjutab seesama Scheidemann
et nad „nii kaugele parema meelega sihemise, kui wälise surwe
abil oleks jõudnud, aga et see teisiti on tulnud, ei muutwat
tagajärgi. Ka prantslased ei olewat 1870 a. oma jõuga oma
keiserlikust militarismist jagu saanud. Neil oli ainult tõusifuga
tegemist, sakslastel aga aastajadasiid kestwa sooga, millega
üksikud wälised wahed seletatawad on, mis aga asja isu ei
muutwat“.

Peab tähendama, nagu Post. Nr. 207 R. G. kirjutab,
et „sellega on suur osa Saksa sotsialdemokraatlike erakonna
poliitilisest minimum-programmist teostatud. Jääb järgi
weel wabariiklike korra läbimurdmine, milleks hiljuti sama
Scheidemanni poolt riigikantslerile märgufiri ära anti“ kus ta
keisri troonilt lahkumist erakonna soowidega kokkukõlas olles
nõuab.

Sarnane järff ülesastumine Scheidemanni poolt, selle
käs tõtt ütelda, uuenduste saatuse „wõti“ oli, nagu üks aja-

kirjanit ütles, kutsus libeda juletorni wanameelsete laagrist kuuldawale, aga palawuslik uuenduste torm nõudis oma õigust, ja warsti saine sõnune, et keiser troonilt ära on astunud ja wabariikline wool paljudes kohtades reaalseid samme on astunud. Palju enam weel, igalpool seatasse tööliste ja soldatite nõukogud sisse, kes sotsialistide juhtidega käsikäes töötawad j. n. e. j. n. e.

Meie jääme Saksamaa riigitorra muutmise protsessi juure siinkohal pikemalt peatama ainult sel otstarbel, et tugewamalt allakriipsutada seda, kuidas ilma walitsew aja-waim sinna astmeni on jõudmas, kus isegi tugewamad ning iseloomulikumad wanameelsed, traditsioonidest kiwinenud, monarhislikud-imperialismi riigid, hoolimata oma kõikrahwuslaste rühma pimedat turtfakusest (mille poolest just Saksa rahwas on tüüpilik) oma wanade wäärjumalate kumardamisest on lahkunud ning kõige paremate tahtmistega ja lootustega end rakendades õigluse teenistusesse, walmis olles unustama oma endist unistust ja püüdu — divide et impera wõidetud rahwaste ja maade kohta. Rõigest iimast kajab läbi wägew hüüd: **Rahwad** peawad ise oma üle walitsema, rahwad loowad ise oma elamise wormid ja sidemed teiste maadega, nagu nad ise hääks arwawad!

Karta wõib üleüldise ilma-struktuuri seisukohalt ainult üht: liitlased on liig tugewalt wõitnud, Saksamaa ja liitlaste jõudude wahelord on liig tuntaw. Ja wõimu tundes wõiwad liitlased ühes Wilsoniga oma dikteerimistega lõpuks rahwaste enesemääramise põhjusemõtetele hädaohtlikuks saada.

*

Senini jäi tõde tõeks, et ilma-elu riikliku korra kultuuri ning tsivilisatsiooni kujundamise sepikodades wäikerahwad mitte ei saanud seppadeks olla.

Suurrahwaste füüsiline jõu-üleolek garanteeris wiimastele wõimalused talitada nii, nagu nad hääks arwasid. Wäiksemad ja nõrgemad rahwused olid nagu waesedlapsed, kellele iseseiswat

eneseforraldust nii palju lubati, kui see mitte hädaohtlik ja takistam polenud võimufandja suurrahva püüete teostamiseks.

Riikisid löi tugewam ja sõda otsustas nende piirid.

Walitsewate tõugude unistustes walminud forralduste kaitseks loodi keerulised teooriad, milles mõuti, et rahwused peawad end ohwriks tooma suurriikide misikisugustele suurtele sihtidele.

Hoolimata üfsikute rahwuste tahtmisest, otsustas wägewama võim seda, kui palju tema piirides üfsikuid rahwusi peab elama ja riiki teenima. Meie teame väga hästi wana Wenemaa forraldust ja kawatsusi: et wenelasi palju oli signenud, see andis nendele võimaluse ligi sada wähemat rahwust oma hõlma tõmmata ja sundida nende ilmariigi ja kõik-slaawlaste unistusi teenima. Sada wäikerahwast, kellel wähest aimugi polenud wenelaste tahtmistest ja kes wähest teadagi nendest tahtmistest ei soowinud, kisti kaasa ja sunniti teadmata ja wastumeelt püüete hääks jõudu kulutama. Meie pole ka seda unustanud, kuidas Wene kodanlus unistas kõik-slaawlaste suurest liidust, mis pidi oma võimu-piirkonnaga Dardanellideni ulatama ja oma nina Euroopa südame lähedale ajama. Ja muudugi pidi seda tahes ehk tahtmata tunnistama kauge siberlane, kaukaaslane, leedulane, eeklane j. n. e. j. n. e. Samasugust hullustuse-filosoofiat on kannud südames ka kõik-saksus, wõib olla weel tugewama järjekindluse ja hoolimatusega, kui wenelased.

See oli wägistamise poliitika, mille ülekõhtu haawad aastafadasiid walutasid nõrgemate südames ja enesetundes.

Ennem läks kaamel läbi nõdelasilmade, kui et wägewate egoisim wastululelik oleks olnud wäetimate elunduetele.

Wägewate rahwaste poolt loodetawate häätahtluse ja inimesearmastuse pääle oma tulewiku kawatsusi ehitada, oli sama ekslik ja naiiw, nagu on wäesemehe lootus rikkama helduse pääle, sest wägewaid oli kaitsemas inimlik ahnuse instinkt ja pimestawad filosoofilised õpetused suurriikide kõrgematest misioonidest.

Kuid ometigi liigub ajawanker neil teedel, mis wiib wastu aegadele, kus wõiwad wägewamate kõrwal ka nõrgemad kõr-

wuti seista, kus langewad ekslikud ilmawaated ja rusikad saawad halwatud, — sest inimkonna hää ja kurja, õige ja ebaõige äratundmise intuitsiooni tuledes walminud ajawaim taltsutab wõimu wõidukaiku ja tõstab autohale õigluse nõuded.

Wäikerahwad pääsewad suurriikide orjusest, wäikerahwad saawad wabaduse ja iseseiswa wõimaluse oma saatuse loomisels, riik riigi pärast taob winewiku kolikambri ja asemele astub riik rahwuse pärast.

Kui sellel palju hädaohtusid, mille kohta juba tähendasin üllemal, siiski on sõna langenud ja sõnast on teod saamas.

Elu sifemised mõõnad loowad ilmawaateid ning äratundmiste usutunnistusi, mille waimus arenewad wälised eluwormid. Nende wastu ei suuda keegi seista. Selles peitubki ajaloo wäärtus, mida keegi ei tohi filmade wahel jätta: kes seda teeb, see wiib ennast ise hauda.

Kuidas on Balti eesõigustatud sakslased ajaga kaasa suutnud käia? Kas on nemad ajalooa püüdnud sawmu pidada, wõi pole nad seda mitte tahtnud? Kas on mingisugune uute aegade tuulekene neid wärskendanud ajalooliselt päritud traditsioonide kandmise wäsimusest, wõi on traditsioonide ja eesõiguste aupaike üle nende filmade kaswanud?

Kas ei ole Balti sakslased wiimased sõgedad mohikaanlased, kes wõitlewad roostetanud lufupüüsidega leskaja püüete eest, keset uute aegade uusi aateid ja uusi paratumatuid elunõudeid?

See on küsimus, mille pääle meie siin wastust tahame anda. Kaste ei ole see mitte. Meie oma lühikene minewik juba lõneleb selget keelt. Balti sakslased on alati kui ühesuguse pimedusega löõdnud kitsas tagurline rahwakäikluse olnud oma riitliagadelt rööwitud elumõnude ja eesõiguste kaitsjatena. Neil pole ilalgi muud aated kallimad olnud, kui siinse maa pärisrahwa jõu kurnamine ja nende wõimude otsimine, mis neile seda kurnamist wõimalikuks tegid.

Suwitaw on siinkohal see järjekindlus, et neil peaaegu kunagi pole olnud tõsisemalt filmatorikawat wabameelset woolu.

On ainult mõni üffik mees leidunud, kes wahel rahwa hädade nimel saksluse surwe wastu häält on istnud.

Näitusüks wõiksime tuua isearaldi küll Carlies Merkeli tema raamatuga „Liiwimaa esiaeg.“ Selles kirjutuses näeme, kui walus on autorileunud see häbi, mis siinne pärisorjus Saksja nimele on külge kirjutatud. Ta tähendab, et Saksja rahwas nii mitme rahwa wabaduse ja eluõnne on purustanud. Oma kirjutuse etteotsja on Merkel Laokooni kaju seadnud allkirjaga: „alasti Laokoon, kelle keha ümber jõledad madud ennast keriwad, ja seda purustawad, see on Liiwimaa ajaloo mõistukuju.“

Need sakslase Merkeli libedad sõnad ütlewad, mis meie arwame oma laugemast minewikust.

Mis arwame meie praegusest sakslusest, seda näeme kohe järguwest kirjutusest, mis iseloomustab praegusi sakslasi sellel filmapilgul, kus neil käes olid täieline wõim ja wõimalused näidata kes nemad on, ja mis nemad tahawad.

Ugu kohe tähendatud, et siin tarwitada on saadud materiaalsid õige puudulikul kujul, kuid pilti suudame saada siiski sellest südamet ja meelsuse mustusest, millega sakslus Baltimail weel wiimisel tunnil wälja sõandas astuda, ilma, et meie ühtki häält oleks kuulnud, mis oleks näidanud, et nemad ajaloost ka midagi õppida oleks märganud ja wähegi kõrgemale oleks suutnud tõusta elu-aadete käsitamises ning uute rahwus- ning sotsiaalsete põhjusmõtete omakstunnistamises.

Balti sakslus pole parem meie aegade liikumises, kui „Koopariüitel“ R. A. Hindrey operetis, ta on sama pime, aga hulga tigemad ja salakawalam, ning sellega ka hädahõplikum.

Saksjamaa uuenemise protsess on nende meelest hirmus lõõk; kõik nende senised kantsid on sellega puruks langenud. Weel wiimase filmapilguni ei suuda nad uskuda seda, mis tõsiasjaks on saanud.

Weel siis, kui Gestis Njutine Walitsus juba wõimu oma kätte oli wõtnud, kirjutas „Rig. Zeit“, et nemad kuidagi ei mõista selgekse teha seda, miks neid sarnane kole õnnetus on

tabanud. Dnšjad olla need, kes suruvad, sest nendele jääda praegune Saksa õnnetus nägemata. Aga ta loodab, et see, mis näib sündinud olevat, veel mitte sündinud ei ole.

Balti eesõigustatud saksluse ja praeguste elu-aadete vahel on ülepääsemata kuristik. Wiimsel tunnil on sakslus näidanud, et ta ei taha sellest kuristikust üle astuda. Nad on finniste filmadega mohikaanlise võitluse walinud ja alla jäänud.

Balti sakslaste „korra loomine“ ja pärisrahwaste orjastamine.

Cesti wabariit ja okkupatsioon.

Suur Wenemaa revolutsioon päästis wallali kõik senini tsaari walitjuse poolt surwe all hoitud rahwaste elu-energia kapitaalid.

Hulk suuremaid ja väiksemaid rahwaid saiwad osa rewolutsiooni poolt liikuma pandud rahwaste wabastamise ja enesemääramise aatest, mis pani wõidurõõmus kõikide meeled kihama ja käed tööle, sest see tähendas rahwaste südametunnistuse pääsemist wõõraste wägivaltsa alt.

Ka Cesti rahwa saatusele tõi revolutsioon suure ja lootusrikka ajaloopeörde. Enesetunde mõõn rikastas elu-himu ja armastust wõõraste hoolimata käte all kaua aega ärganud kodumaad korraldama hakata.

Waba-Cesti mõte lõi kas kõikide hingest läbi. Waba rahwas peab looma ise oma riikliku korra, mille juhtival tüüril seisab ena m u s e e s i t u s — see hüüe sai põhiteliks kõikide juures, kes olid rewolutsiooni tuisjoontes walminud uut aja-waimu õieti mõistnud.

Wenemaa Ajutise Walitjuse sellekohase eriseaduse läbi (12. apr. 1917 a.) kuulutati Cestimaa kubermang ja Cesti Põhja-Piirwimaa Ühiseks Cestiks, mida walitseb demokraatiline Maapäew Maanduloguga kui oma kõrgema esitusega.

Endised Balti rüütellkondade seisuslikud maapäewad, millel enne revolutsiooni algust ainult veel kitzendatud semstwo õigused alles olid jäänud, lõpetasid 12. aprilli määruste järele kui maa omavalitsuse asutused oma tegevuse (nad mõisid edasi elutseda weel kui lihtsad seisuslikud korporatsioonid) ja andsid oma ametid, liikuvad ja liikumata kapitaalid Eesti Maapäewale üle.

Maapäew, mis pahemalt poolt — nende läbi, kes rahwuswahelise proletariaadi ideedest huwitatud — palju kannatada, wahepääl enamlaste diktatuuri aeg, koguni töötadagi ei saanud, organiseeris siiski oma Eesti walitsuse, kes enne Saksa sõjawägede sissetulemist Estimaa iseseiswaks kuulutas. Iseseiswuse manifest, mis kõikides Tallinna koolides ja kirikutes 24. II. 1918 pidulikult etteloeti, pööras kõikide Estimaa rahwaste poole järgmiselt:

Eesti rahwas ei ole aastasadade jooksul kaotanud tungi iseseiswuse järele. Põlwest põlwe on temas kestnud salajane lootus, et hoolimata pimedast orjaoöst ja wõõraste rahwaste wägivaldawalitsusest weel kord Estis aeg tuleb, mil „kõik piirud kahel otsal lausa lõowad lõkendama“ ja „et kord Kalew koju jõuab oma lastel õnne tooma.“

Nüüd on see aeg käes. Ennekuulmata rahwaste heitlus on Wene tsaaririigi pehastanud alustoed põhjani purustanud. Üle Sarmaatia lagendiku laiutab end häwitaw korrallagedus, ähwardades oma alla matta kõiki rahwaid, kes endise Wene riigi piirides asuvad. Lääne poolt lähenewad Saksamaa wõidukad wäed, et Wenemaa pärandusest omale osa nõuda, et kõige päält just Baltimere rannamaid oma alla wõtta.

Sel saatuslikul tunnil on Eesti Maapäew, kui maa ja rahwa seaduslik esitaja, ühemeelsele otsusele jõudes rahwalitsuse alusel seiswate Eesti poliitiliste parteidega ja organisatsioonidega, toetades rahwaste enesemääramise õiguse pääle, tarwilistuks tunnistanud Eesti maa ja rahwa saatuse määramiseks järgmisi otsustawaid samme astuda.

Estimaa, tema ajaloolistes ja etnograafilistes piirides, kuulutatakse tänasest pääle iseseiswaks demokraatlikuks wahariigiks,

Jsefeiswa Gesti wabariigi piiridesse kuuluvad :

Harjumaa, Väänemaa, Järwamaa, Wirumaa ühes Narwa ja tema ümbruskonnaga, Tartumaa, Wõrumaa, Wiljandimaa ühes Vääne mere saartega — Saare-, Hiio- ja Mubumaaga ja teistega, kus Gesti rahwas juures enamuses põliselt asumas. Wabariigi piiride lõpulik kindlaksmääramine Lätimaa ja Wene riigi piiriäärsetes maakohtades sünnib rahwa hääletamise teel, kui praegune ilmasõda lõppenud.

Geltähendatud maakohtades on ainsamaks kõrgemaks ja forraldamaks wõimuks Gesti Maapäewa poolt loodud rahwa-wõim Gestimaa Päästmise Komitee näol. Kõigi naabririikide ja rahwaste wastu tahab Gesti wabariit täielikku poliitilist erapooletust pidada, ja loodab ühtlasi kindlasti, et tema erapooletus nende poolt niisama ka täieliku erapooletusega wastatakse.

Gesti sõjawägi wähendatakse selle määrani, mis sisemise korra alalhoidmiseks tarwilik. Gesti sõjamehed, kes Wene wägedes teeniwad, kutsutakse koju ja demobiliseeritakse.

Kuni Gesti Ajutam Ragu, kes üleüldise, otsekohese, salajase ja proportsionaalse hääletamise põhjal kokku astub ja maa walitsemise korra lõpulikult kindlaks määrab, jääb kõik walitsemise wõim Gesti Maapäewa loodud Gesti Ajutise Walitsuse tegevuses järgmiste juhtmõtete järele käima:

1. Kõik Gesti Wabariigi kodanikud, usu, rahwuse ja poliitilise ilmawaate pääle waatamata, leiawad ühtlasi kaitset wabariigi seaduste ja kohtute ees.

2. Wabariigi piirides elawate rahwuslike wähemustele, wenelastele, sakslastele, rootslastele, juutidele ja teistele kindlustatakse nende rahwuskultuurilised autonoomia õigused.

3. Kõik kodanikuwabadused, sõna-, trüki-, usu-, koosolekute-, ühikuste-, liitude- ja streigiwabadused, niisama isiku ja kodukolde puutumatus peawad kogu Gesti riigi piirides wääramata maksma, seaduse alusel, mida walitsus wiibimata peab wälja töötama.

4. Ajutisele Walitsusele tehakse ülesandeks wiibimata

kohtuasutusi sisse säada kodanikkude julgeoleku kaitseks. Kõik poliitilised wangid tulewad otsekohe wabastada.

5. Linna-, maakonna- ja wallaomawalitsuse asutused kutsutakse wiibimata oma wägivaldselt katkestatud tööd jatkama.

6. Omawalitsuse all seisew rahwamiilits tuleb awaliku korra alalhoidmiseks otsekohe elusse kutsuda, niisama ka kodanikkude enesekaitse organisatsioonid linnades ja maal.

7. Ajutisele Walitsusele tehakse ülesandeks wiibimata seaduse-eelndu wälja töötada maaküsimuse, tööliste küsimuse, toitusasjanduse ja rahaasjanduse küsimuste lahendamiseks laialistel demokraatlistel alustel.

Cesti! Sa seisad lootusrikka tulewiku läwel, kus sa wabalt ja iseseiswalt oma saatust wõid määrata ja juhtida! Usu ehitama oma kodu, kus kord ja õigus walitseks, et olla wääriliseks liikmeks kultuurrahwaste peres. Kõik kodumaa pojad ja tütreid ühinegem kui üks mees kodumaa ehitamise pühast tööst. Meie esivanemate higi ja weri, mis selle maa eest walatud, nõuab seda, meie järeltulewad põlweid kohustawad meid selleks.

Su üle Jumal walwaku
 Ja wõtku rohkest õnnista,
 Mis iial ette wõtad sa,
 Mu kallid isamaa!

Elagu iseseisew demokraatline Cesti wabariik!
 Elagu rahwaste rahu!

C e s t i M a a p ä e w a W a n e m a t e N õ u k o g u .

Pärast iseseiswuse wäljakuulutamist sai Cesti walitsus ainult wäljamaal oma ülesandeid edasi arendada.

Kodumaal sündis aga midagi hirmsat, mis pidi häwitama kõik meie manifestis awaldatud rahwa kawatsused. Kodumaa oli küll wabaks saanud Wene korratusesse jäänud sõjawägedest, kuid otse iseseiswuse manifesti kuulutamise ajal marsšisid meie kodumaale Saksa sõjawäed, palutud siia mõisnikkude, linna Saksa kodanluse ja ühikute eestlaste poolt, kes enamlaste terrori kartes lubamata õiguse wõtsid Cesti rahwa nimel Saksaamaaga

kõnelema minna. (Olgu tähendatud, et kõik Eesti poliitilised parteid oma lehesituste otsuse järele Saksamaa wägede kodumaale tuleku wastu olid.)

Berliini leht „Bosische Zeitung“ (Nr. 89, 18. weebr.) toob selle abipalumisega keedulise ja mitmetoosi astunud sammudest ühe järgmise seletuse: Nagu Wolffi telegrafi talitus teatab, on Riivimaa rüütelkonna wolinik von Stryk telegrammis Saksa riigikantsleri nime pääle Saksamaalt abi palunud. Selles telegrammis kirjeldatakse meeleheitwat seisukorda Riivi- ja Gestimaal järgmiselt:

„Rogu rüütelkonna ja määlest soost Saksa elanikkude hulgalised kinniwõtmised on alganud ja kinniwõtetute ärawiimine sabade kaupaa Kroonlinna kasemattidesse, anarhistide pesasse. Toiduainete tagawarad linnades on otsas, sularaha rööwitakse ära. Kinniwõtetute elu, kui ka nende oma, kes weel wabad, kelle käest aga ammu sõjariistad ära on wõtetud, on iga tund kõige suuremas hädas, kuna enamlaste walitsus kinniwõtetuid kui pantwange Saksamaa wastu tarwitada ja nende kallal, kes kinniwõtetud ei ole, weresauna ette wõtta ähwardab. Ainult seega, kui sõjawägi wiibimata oma alla wõtab, ja ühtlasi kõige käredate kättemaksmise abinõude ähwardamisega wõib weel seni elusse jäänud mehi, naisi ja lapsi päästa. Praegu on wiimased minutid käes, siis aga on juba hilja, ja kõik need mehed ja naised, kes kindlas lootuses riigiwaltisuse ja kõrgema wäejuhatusse pääle ühestki ohwrist tagasi ei kohkunud, maale jäid ja walmis olid oma elu saksluse alalhoidmise eest jätma, langewad kasuta metsikute salkate tapahwriks.“

„Kõige maa, rüütelkonna ja talurahwa kui ka linna elanikkude nimel, pööran ma selle wiimase meeleheitliku hüüde ja abipalwega Teie ehtselentfi poole ja palun wiibimata toetust ja kaitset.“

Ei ole ka enam kellegi saladus, nagu Peterburi Eesti Päewaleht (Nr. 1) kirjutab, et „Balti aadeli saatkond, parum Schillingiga eesotsas nii hästi Peterburis krahw Mirbachi kui ka Berliinis isiklikult Rühlmanni jutul on käinud ja Saksa

wägede meie maale saatmist palunud." Teine rüütelkonna saatfond palus jaanuari lõpul Stokholmis Saksamaalt abi.

Arusaadav, et see Saksamaa walitsusringides ilma wastu-
fölatata ei wõinud jääda. 22. weebbruaril oli Balti küsimus
Saksa riigipäewal arutamise all, kus muu seas rahwuswaba-
meelne Strefemann (Post. nr. 5) järgmist seletas: Seisuford
Balti prowintsidest on troostita! Baltimaa aadel on linnu-
priiks kuulutatud. Iga Saksa mõisa-omanikku wõidakse nagu
hullu koera maha löüa. Kui ainult jutt Saksa maa-
omaniku se kaitsmisest oleks, juba siis nõuaks Saksamaa kasu
niisuguste asjade wastu wäljaastumist.

Kõige tähtsam ei ole see, et üksikud inimesed ainelist kahju
saawad, waid see, et need, kes oma keele seitse aastajada on päästnud,
nüüd maha tapetakse, ainult sellepärast, et nad
sakslased on. (Nagu oleks siin wõitlus rahwuse wastu
olnud! meie tähendus.) Meie sakslased ei oleks aus rahwas,
kui meie rahulikkudeks päältwaatajateks jääks. Mõnes ring-
konnas kõneldatakse Saksa baltlastest, neist „seitsmest wõi üheksast
protsendist“ põlglikult. Rahtlemata on nemad vähemuses; aga
seda rohkem tuleb sellest lugu pidada, et nemad oma sakslust
alleshoides kultuuriliselt juhatajateks on jäänud . . .
Baltlased ootawad oma tulewiku otsustamisel Saksamaa
häält . . . j. n. e."

Saksa sõjawäed tulid ja panid oma wõimu
maksma „kõige karedamate kättemaksmise abi-
nõudega“ nagu von Stryk oma telegrammis oli soowinud.

Siit õieti algab Balti saksluse awalik
wiimane mohikaaonline wõitlus, poliitiliselt
ettenägemata pimesiku sõit, toores, upsakas ja
teskajalik wõimuahnuse mäng, mis laotab kuni
11 novembrini nagu musta ning mureliku öö
üle meie kodumaa, üle meie tahtmiste, üle meie
õiguste ning päritud seisukohtade.

Kõitsaksluse imperialismi joowastusest käsutatud püüsitik-
kude kaitsel püüdis ta „rahustamise“ kilbi taga seisuforda luua,

kus „faks“ endiselt „armulise herrana“ maarahwal oma mõõdu järele hingata lasseb.

Saksiluse kaitseteks tüüriti äärmise ühe- külgsel informatsiooni abil „korra jalule seadmise“ mõisted üsna teisale: oma fihi eesõiguste uuesti jalule seadmisele nii tagurlikel kujul, nagu seda ainult wähest Balti aadeli ja wäikekõdanluse ajast ning arust jäänud meelsus lubada võib.

Selge on, et wana imperialistilise Saksamaa huwid meie rahvuslikule iseolemisele nii kui nii äärmiselt häwitawad olid; ometigi ajas asja palju terawamaks weel kohalik Saksa jeltsfond, kes Cesti küsimust oma prismi läbi Saksa ilmale walgustas ja pääle toppis. Sest alguses oli Saksamaal küllalt ka paremaid hääli kuulda, kui olid lõpuks nende okupatsiooni jõudude teod.

Muu seas kirjutas Balti sakslastest *Bosj. Zeitung* alguses üsna karedalt: „Meie silmitsene pisut täheepanelikumalt neid sakslasi, kes meie „landsmannideks“ saada soowivad . . . Oma olu ja meelelaadi poolest on nad enamasti inimesed, kes endid Cesti ja Läti elanikkude suure massi wastu nagu „loomataaltsutajad“ tunnewad olema, ja sellel ideaal rahwa pääle lastmine on, ideaal, mida nad karistus-ekspeditsioonidel, mis eelmisele Wene rewolutsioonile (1905) järgnesid, suurel mõõdul teostasid.

Baltimaa päriselanikkudele eestlastele, lätlastele ja liiwlastele, kes kogu elanikkude armust üle 90 protsendi teewad, soowime meie enesemääramise õigust häämeelega.

Kui meie näeme, et neist maadest tehakse teine halwem Mecklenburg, kus wastolu herrade maomanikkude ja õigusteta rahwa wahel rahvusliste wastolude läbi õieti terawaks muutub, siis ütleme: Selles ei ole mitte meie huwi. Weel wähem huwi on Saksa rahwal sellest, et Balti junkrute mõisate jagamine seisma pannakse, mis ju õieti nende walu ja

nende äkilise Saksamaa järele igatsemise pääpõhjuseks on."

Sarnašeid Balti sakslusele külmil kirjutusi ilmus ka mõnes teises Saksamaa ajalehes. Seletati väga kaalutult, kuidas Saksamaa Balti küsimust mitte ei või ja ei saa oma ülemaks küsimuseks teha, kuidas Saksamaa Baltimaa saatuse ära otsustab alles ikka sellejärele, kuidas ilma-poliitika ja eriti Saksamaa oma hää käekäik seda lubavad.

Muidugi olid Saksa poliitikused väga ettevaatlikud. Neil polnud ülemaade oma jõudude tasakaalust küllalt selge ja sellega jätsid nad oma tõsiste isude otsesohese väljajütlemise ešialgu tegemata.

Uga igaks juhtumiseks tarvitati ka säälpool mõndagi välist ilusat käiku, et kuidagi moodi sõpru võita okkupeeritud maades. Nimelt püüiti tõendada, et ainult Saksamaa võidetud väikerahwaste wabastaja osa praeguses sõjas mängib. Sellest kallist misionist kirjutab, näit., sakslane G. P. Heil: „Wäikese rahwaste wabastaja Euroopas on Saksamaa. Sääl ei aita mingisugune inestamine, ei tagasitõrjumine ega wastuwaidlemine. Meie poliitika ei ole enesele seda rahwaste wabastamist mitte ise ettemõtnud. Siiski on see mõte nüüd tõeasi. Ja nüüd on meie Wenemaale marššivad polgud selle wabastatud rahwaste wõõloomisel, mis meid eraldama peab Moskwa riigist. Olgu eestlased, wõi soomlased, Saksa baltlased wõi poolakad, lätlased wõi leedulased wõi ukrainlased — neil kõigil on, mis neil riiklisest wabadusest olemas (küll oli seda meil aga palju!) Saksamaa läbi."

See on kõigi ajalooliste tõsiasjade jesuiitlik mõnitamine, sest kui palju oli meil seda wabadust? Ja kui palju aitasid selleks meie kodused sakslased kaasa?

Balti sakslus otsesui toppis meid Saksamaale pääle, sest nende arvates oli Baltimaa lahutamata tükk Saksamaad, Saksa südamet ja weregat. Ning kindel pime usk emamaa wõitwa imperialismi sisse meelitas neid wõimetuma diguste tallamisele.

Balti fakslaste jälle võimul.

Nii sai weebruari kuu lõpp, mil väed Gestisse jõudsid, ajalooliselt ühele kurvaks öuduse filmapilguks, teistele uimastavaks võidujoomastuseks. Wägesid wõeti igalpool tuima rahuga vastu. Gesti feltkonna näol walitses kurb ja libe öudus, üksikud naisterahwad nutsid walusast äritusest.

Saksa ringkonnad, nähes oma plaanide teostuswõimalusi, olid aga otse uimastuseni önnelikud. Uulitsatele olid ilmunud kõik wiimse faksliste esitajani. Wanad naisterahwad toetajate naal, kuulamise torud kõrwa juures kuulasid magusaid hüübeid Saksa keisri elada lastmisesest ja aabeli preilid olid walmis kas wõi soldatit wõi soldati hobust suudlema üks kõik kuida ja kuhu.

Saksa joomastus külwas lilledega oma „päästjad“ üle nii et päästjad üsna tüdinenud olid. Saksa lipud pandi lehwima, Gesti lipud toodi põlgliku naeratusega raekodadelt maha. Faksliste põhjalikumaks demonstreerimiseks ehiti ka lapsed ja mängutarud lapseturkute kaenlas kolmewärmilisteks.

Et Saksa asi oleks hästi meelitaw ja koduselt mõnus, korraldati raekoja platsidel sõjamäe muusikaloori kontsertisid, kuhu kogusid kokku kõik need, kellele meeldisid Saksa isamaalised laulud ja marsid: aadel andis siin wennastuses käe Saksa wäikekodanlusele ja ka neile, kes ülejooksikutena hää meelega seda kõlisesemat ilutsemist kaasaelasid. Wähest siin esimesest korda nägime paljude aastate eest seda, et Saksa mees uulitsa kontserti oma juuresolekuga järjekindlalt toetas: faksliste mõisted kohustasid!

Wäliselt tõusis Saksa „kultuurilik“ meel weel enamgi. Hoolimata kõigist okupatsiooni õigusmõistetest, kisuti igalpool ruttu uulitsa sildid maha ja wahetati nii limber, et Saksa keel esimesel kohal seisis. See siltide kultus ei jäänud mitte üksnes linnadesse, waid tõttas ka maale, kust mitmelt poolt nurinat kuuldi, et üksikud wõimud taludele koguni ainult Saksa keelseid siltisid wälja on käskinud panna: närwide rahustuseks muudeti siis pea seda katjet.

Silmatorikawalt muutus ka sakslaste waherord eestlaste wastu harilikus seltsfondlikus läbikäimises. Wanemad inimesed jutustawad, kuidas wanasti Saksa üliõpilased Wanemuises kui esimeses Gesti seltsis kõrget, pilkawat ning üleolewat herrasmehe nalja (!) käisid tegemas. Samuti hakkas see korduma nüüd. Mäletan isiklikult mitut piduõhtut, kus Saksa nooredmehed olid ilmunud oma purjuspää häbematuft waigistama Gesti naisterahwaste haawamise laudu. Terawamatel juhtumistel otsisid nad kaitset Saksa soldatitelt, kes suguwenda hädasse ei jätnud. Samasuguseid wägiteguseid promotseerisid Saksa üliõpilased ka kõrtsides, — nii mõnigi sarnane mehifus lõppes patrullide kutsumisega Gesti mehe kahjuks.

Kõige kujukamalt walgustab aga Saksa mehe „sõbraliku waherorra“ sobimise püüdu maa päriselanikkudega järgnew kohtulik kaebuskiri, Gesti arsti poolt: „Neljapäewal, 24. okt. 1918 a., kell 3 p. l. sõitsin mina Tõruwere külla (Matskiwi wallas) Moori talu haige juure. Maanteel, Kalewi talu kohal, sõitsid meile ratsa wastu Saksa ohwitser, kes Matskiwi mõisas asub ja keda rittmeister v. X kutsutakse ühes pr. v. B.-ga.

Mind haige juure sõidutaja R. M., Matskiwi wallast Tõruwere külast pärit, hoidis oma hobust, nagu see wiisiks on, paremat kätt. Pr. v. B., kes aga pahemalt poolt mööda tahtis sõita, pööras oma hobuse risti tee pääle ette. Osawalt hobust juhtides sõitis R. M. siis pr. v. B.-le teed andes pahemalt poolt mööda. Mõni samm säält edasi sõites, kihutas meile nimetatud rittmeister järgi ja lõi mind oma ratsapiitfaga, karjudes, — katsu et minema saad. Kõike seda päältnägijad olid j. n. e. . . Palun niisugusele wägiwallale tõkkeid teha ja au haawamise eest seaduslik käik anda. (Allkiri). Kuigi siin tegemist on saksumaalasega, ometigi sündis see kokkukõlas meie herrasfeisufega.

Dige iseloomulik oli meil ka see, kuidas Saksa seltskond sõjawõimude karistusi suure „kultuurilikusega“ edasi arendas. Kui Saksa sõjawõimud omale „autoriteedi“ wõitmiseks mitmel pool alguses kättejuhtunud Wene soldatid uulitsatel maha lastsid

ja furnukehad sinna mitmeks päewaks hoolimatalt wedelema jätfid, ning Tartus wiimaks mahamatmise asemel Emajõlle wiskasid, siis wangutas nii mõnigi inimene pääd, tundes häbi ebainimlikkudest sõja-aja forradustest, kuid Saksa haritud ringfondadest leidus küllalt neid, kes kanges herooilises „rahustamise“ waimustuses surmaotsuste täidesaatmist maale tõttasid süwendama. Ei ole igasugused jutud mõnestki omawolilisest mõisamehe mahalaskmisest ja naisterahwastele ihunuhtluse jagamisest põhjendamata.

Kui mõningased parunid Kerenski ja enamlaste rewolutsiooni päiwil ühendust otsisid Eesti seltsfondliste ringfondadega, siis seletasid nad nii mõnelegi uskumapanewalt, et nad ammugi omi wanu wigosid hääks on tahtnud teha ja isegi õudusega mäletawad 1905 aasta karistusfalkade tegewust. Kuid esimesel filmapilgul unustasid nad need lubamised otsekohe.

Kui üteldakse, et kaugelsti mitte kõiki aadeli ringkondi ei tule sarnastes wahejuhtumistes süüdistada, usume ometigi võimalikult pidada Balti kõitsakslisi ringkondi sarnases orjaperemehelikus kalduwuses iseloomustada. Ei ole ju Sakste ringfondades tänase päewani ühtki kuuldawat häält olnud, mis Sakste au kaitse seisukohalt sarnase teguwiisi hukka oleks mõistnud.

Balti kõitsakslus ujus neisjamus isudes, mis ilmsiks tulid Soome walgekaardi juures ja mis aja'oo lehekülgedel ka kõige kainema hindamise juures nii ühest kui teisest kurwa ning õudse mälestusena elama jääb.

Balti eesõigustatud rahwus ühes nende üfsikute wiletsate kahepaitsetega, kes armastawad alati ja ikka päriwett ujuda eesõigustatute ja wõimukandjate armuosaliseks saamise suhtes, unustasid oma wõidulootustes isegi inimliku ja wiisaka tooni, ausa wõitlusewiisi nõrgema allasurumises ja täristasid sellega lõpulisult katti igasuguse ühestöötamise wõimaluse.

Ühes töötamisest on nad ainult sõnu teinud ja sedagi ainult selleks, et meie wastu weidi erapooletumalt Saksa wäewalitsuselt ajutiste waljumate määruste saamist kohalikkude rahwaste kohta wälja meelitada, kui ka meie omadele üks-

kõiksetele poliitilistele lastele puru filmi pildumiseks. Balti kõigfakslusele olid tarwilikud sarnased korraldused, mis rahwalt igasuguse protesteerimise ning enesawalduse wõimalused täiesti kaotawad: nende warjul kawatseti suuri rahwawaenulikke plaanid.

Missugused olid need korraldused?

Wait kui haud.

Saksa okkupatsiooni wägesid wõtsid linnades wastu, seaduslikud Eesti linnawolikogud. Loomulik, et jääl linnarahwa esitus oma walijate seisukoha okkupatsiooni wägede ilmumise kohta, ning ka oma tulewiku kawatsuste kohta wäljajättles.

Balti aadel oli aga juba warakult wäe-wõimude terawa junkru meele eriti Balti küsimuses õieti terawaks ihunud.

Ajalehtede puudusel on minul wõimata teada, kuidas kuskilgi linnas rahwaesitajate esimeste sõnade pääle reageeriti. Ainult Tartu kohta kõneleb elawat keelt „Postimehe“ esimene nummer pärast Saksa wõimu ilmumist. Linnawolikogu istumise kirjelduses (Post. nr. 4) on üteldud, et Saksa sõjawäe asemik oberst Buchsinn linnawolinikke terwitades tähendanud, et ta sõbraliku wastutuleku eest tänulik on ja loodab, et rahulik töö warsti edasi wõib kesta. Sellepääle sai adm. R. Parts kui kohalolewate Eesti maapäewa liigete asemik sõna, kus ta tähendas, et Eesti maal ja rahwal ei ole suurükkide heitlemises wõimu pärast mitte huwi ühel ehk teisel pool wõidelda. Tema kui wäike rahulik rahwas on sõja keerdu kaasa tõmmatud, tahab aga rahulikule tööle ja enesearendamisele asuda erapooletul alusel. Edasi seletas kõneleja, et meie maa oma seaduslikkude esitajate kaudu tahtmist on awaldanud Wenemaast lahti lüüa. Edasi järgneb poolik lause: meie loodame, et Saksamaa“ . . . ja siis on tšensori walge koht. Linnawolikogu esimehe L. Olesi kõnest on ainult päälkiri alles jäänud.

Nii näeme, et Saksa meeste seisukohalt mitte hää ei olnud rahvale tema efitajate sõnu teatada. Wäga kasulik oli aga see poolik „meie loodame, et Saksamaa“: nii mõnigi (lootsid wõimud!) loeb ehk edasi „wõtab meid oma hõlma.“

Seda tabeti nii wäga. Kuid meie rahwas on selleks liig arenenud ja küps küllalt, et sarnastesse wõrkudesse kukkuda. Meile kõitidele kõnelesid tü hjad walged kohad paljuselgemini omi seisukohti, ning ka Sakste ihasid iseäranis.

Asja mõistsid muidugi ka meie wastased, sest warsti kuulutati kõige terawam tsensori määrus wälja ja nõuti ühtlasi, et walgeid kohti lehte mingil kombel jätta ei tohi. Päewakäsjud kuulutasid igalpool halastamata waljust, suurele osale üleastumistele määrati surmanuhtlus.

Rahwas pidi wait olema kui haud. Sellepärast oli trüki keeld iseäranis teraw. Igas linnas wõis esialgu ainult üks leht ilmuda, kuid walju walwe all. Kõik trükitasjad tulid enne awaldamist VIII. osakonnas ette panna. „Igasugune trükkimine kui ka paljundamine mistisugusel muul wiisil ja trükitööde laiali laotamine on keelatud. Wastutegijad lastakse maha“ (von Winterfeldi määruse 5 punkt). Mõistagi, et tsensor ühtki määrusi arwustawat sõna ilmuda ei lastnud. Ühtlasi oli wõimata kõnelda kodumaa korraldusest Cesti rahwa huwide seisukohalt. Waba Cesti — seda ei tohtinud nimetadagi.

Pärastine tsensor ei olnud palju kergem. Ei olnud wõimalik kõnelda ühtki sõna omawalitsuse hädalistest korraldustest, toitlusküsimustest, linuaomawalitsuse tegewusest, koolist ega ülikoolist. Palju enam weel: ei lubatud awaldada ifegi suuremat osa sõnumid kiritöödest, sest Saksa korralduste juures ei tohi sarnaseid asju üleüldse ette tulla.

Asi läks terawaks kuni naeruwäärilikkuseni. Oli juhtumisi, kus ifegi liürilisi luuletusi awaldada ei lastud, wist kartuses, et sääl ridade wahel rahwaste kewadet wõidakse mõelda. Nii näituseks ei saanud „Postimers“ Marie Underi üht luuletust

awaldada ja Richard Kohti „Postimehes“ ilmunud fantaasia-mõlgutuse „Dotajad“ pärast oli tšensori kabinetis tagant järele palju nurinat.

Rord tõmmati terve piff kirjutus maha, sellepärast, et sääl J. Tõnissoni nimi ette tuli. Ja „Gesti kirjandusele“ saadeti märkus, milles ära keelati selle nime tarvitamine.

Kui „Ddamehe“ kirjastus oma kalendrit „Wares waga linnukene“ tahtis reflameerida ja selleks esialgu ainult oma kaaneilustuse — musta warese, mõtles kuulutustes awaldada, siis tahtistas ka seda tšensor, kaheldes, et selle warese tagamõte wahest kardetaw on. Alles piffade kauplemiste järele lubati kuulutust awaldada, kuid ainult ühes kalendri nimetusega.

Sirwilandades on kombeks saanud meie tähtsamate awalikkude tegelaste sünni ja surmapäimi tähendada. Nüüd keelas tšensor sääl W. Reimanni, A. Grengsteini ja C. K. Jakobsoni nimede trükkimise ära. Paljude warem ilmunud raamatute eksemplaarid wiidi tšensorivalitsusesse järele-rewideerimiseks. Nii wõeti „Postimehe“ läbiotsimise aeg kaasa Tuglase „Teekond Hispaania“, Noor-Gesti „Kümme aastat“ jne.

Raamatute tšenseerimine ei sündinud mitte kohtade pääl, waid Riias. Kui palju niisugune korraldus raamatute ismu-mist tahtistas, on kõigile wäga selge, liiategi arwesse wõttes rasuasi, mis sõidulubade saamisele tehti. Postiga sarnaste asjade ajamine on alati olnud äärmiselt efsitaw.

Nii elas ajakirjandus ja awalik arwamine meil ainult nimeliselt: mingisugusest arwamise awaldamisest ei wõinud tõelikult juttugi olla.

Küll kujunes aga Gesti awaliku arwamise „teginine“ üsna teistmoodi. Nimelt hakkasid wõimumehed onia laagris sepiitsetud saksameeliste artiklite awaldamist Gesti lehtedelt nõudma. Mai ja juuni kuul oli sarnane „waba sõna“ iseäranis hoos. Sarnase jesuiitliku sammu wastu olid Gesti ajalehed täiesti soomustamata: ajalehel jäi walida — awaldada ehk kinni kuktuda, nagu Tallinna Teataja ka tegi. Postimees ja Maaliit käisid protesteerimas, tõendades, kuidas

sarnane tegu „weksliwõltsimine“ on, jatkasid aga oma ilmunist põhjendusega, et lehtede puudusel väga palju igasugust seltskondlist elu halwatus ootab. Ühtlasi kardeti, et mõni musta wee sees segaja Tartus Saksameelse lehe käima paneb, nagu seda Tallinnas H. Brants tegi. Neid Saksa kirjutusi näidati eemal, kui Eesti ajakirjanduse arwamisi.

Postimees püüdis mitmetwiisi wahet teha oma ja wõõraste artiklite wahel; püüti neid nimelt tugewama kriipsuga lahutada muust lehe materjaalist. Kuid ka see keelati pea ära, sest see paista surmuraamina.

Ainukeseks ajaleheks, kus eestlased omi soowisid said arutada ja siinsete wõimumeeste tegewust arwustada, oli Peterburis ilmuv „Eesti Päewaleht“. Sääal awaldati siis ka palju materjaali, mis kodumaalt sinna suurel arwul kokkuwalgus. Kuid Sakste mõju ulatas ju ka Wenemaa päälinna, kus nõukogud pärast Bresti rahu Mirbachi näpunäidete järele Saksa kajasid kaitsejõid.

„Eesti Päewaleht“ tegi kohalikkudele wõimudele palju muret. Awaldame siinkohal nimetatud ajalehe Tallinna kirja-
saatja seletuse (E. Päewaleht nr. 37) sellekohase oja: „Ühel tuntud Eesti tegelasel oli jutuajamine mõjuwa Saksa saatkonna liikmega. Kõneaineks oli eestlaste waenulik wahelord ja oppositsioon Saksa wastu. Teie leht on nähtawasti Balti sakste plaanidele ja ettewõtetele väga soowimata takistuseks. Ta hakkab nähtawasti tuntawalt neile südame pääle. „Eesti Päewalehest“ rääkides taotas poleeritud sakslane korruga oma rahu ja lastis nii mõnegi ägeda sõna kukkuda, mis tema täieliku enesewalitsemisega ning wiisaka külmušega wahel kokku sündis. „Ein gräßliches Hezblatt“ (häbemata äsfituseleht) jne. jne. See leht oma äsfitamisega õhutawat oppositsiooni eestlaste seas, takistawat Eestimaa rahulikkude ühtesulamisest Saksa kultuuriga ja ajawat kõik selle poole sihitud püüded plaanikindlalt nurja . . . Saksa ringkondades hakatakse ikka rohkem arwamisele jõudma, et iga oppositsiooni awalduse ja Saksa mõju wastu töötamise seljataga see inglaste rahaga ülespeetaw Hezblatt seisab.

Aga, tähendas Saksa kodanik lõpuks — juba on samme astutud, et seda marukoera taltsutada ja kahjutaks teha. Gesti tegelase küsimuse pääle, kuidas seda peab mõistma, vastanud fakslane: viimasel juhtumisel ei ole ju raske otseskohe diplomaatilisel teel mõju avaldada, sest Wenemaa on sunnitud meie soowidega õige kõwasti rehkendama ja neile wastutulema; kuid see abinõu wõetakse ainult viimasel juhtumisel tarwitusele. Meil on küllalt ka teisi kandsid teesid mõjuawaldamiseks. Meil on oma abinõud ja teed ja oma kellanupud, mille pääle aga wajutada pruugib, et soowitawaid tagajärgi kätte saada. Ja need, kes näitelawal liiguvad, ei aimagi igaford, misugused salawedrud nende samme juhivad."

Warsti julgusid nõufogud „Gest Päewalehe“ finni, ja Gesti ei saanud oma hirmsate operatsiooni walude käes ühtki häält tõsta.

Samajugusel otstarbel wõeti rahwalt ka telegraf ja telefon ära ja raskendati postiolusid äärmiselt. Kord tahtis T. Teataja üsna õrna sõnumit avaldada, et rahwas postkontori awamise järele tarwidust tunneb. Sõnumile tõmmati aga punane kriips pääle, sest sarnane asi wõida arwamist elustada, nagu talitaks Saksa wõim liig aeglaselt. Telegrafi lubati lõpuks kõige „hädalisematel“ juhtumistel linnapääliku sellekohase erakorralise luba ettenäitamisel. Runa see Gesti mehele tarwilikuks leiti, oli maitse asi, kuid Saksa mehe telegrammid olid alati wäga tarwilikud. Telefoni pole kuni viimase päewani keegi saanud tarwitada: nende aparaadidki wiidi ära. Post hakkas lõpuks käima, kuid ainult hoolsa tšensori walwel. Ühtki hädalist kirja ei julgenud keegi posti panna, sest nad jäiwad alati liig hiljaks.

Siikumine raudteel oli sarnaste sefelidustega ühenduses, et inimesed isegi tähtsate asjade ajamise seisma pidid jätma. Reisisid wõis ju ainult kõige tarwilikumatel kordadel. Tean, kus kooliõpetaja faks nädalat luba pidi ootama, enne kui ta oma õpetöö algamisele wõis sõita. Aga angeldejad juudid wõisid kõige wabamini liikuda: sõites panin tähele, kuidas rongides alati pääasjalikult juudid sõitsid. Walitus,

kes sõnadega angeldamise vastu wõitles, ali angeldajate vastu ometigi kõige heldem; rahwa jutustamise järele oli ta oma reisulubade wäljaandmise Tallinnas ühele juudile rendile annud.

Palwekirjades reisilubade saamiseks pidi (von Alteni määrused Post. 59) ülesandma soowiamaldaja ees- ja wäärnimi, wanadus ja r a h w u s, linnades pidi ettearwatud elukorter üles andma, ühtlasi ka „selge ja lühikene reisipõhjuse kirjeldus.“ Meid lubasid tuli paar ja rohkem nädalat oodata. Iga hiljaksjäänud lubatähe eest makseti trahwi. Tagasitullus tuli tunnistus tagasi wiia. Et üht reisu teha, pidi inimene enne mitu tunnistust muretsema (elamise tunnistus), igalpool tundide ja päewade kaupa uulitsal sabas seisma, ja tihti ikkagi tühjalt tagasi minema. Tean inimese, kes seletas, et tema endine kodu Riias on, ja et ta nüüd oma asjade järele tahaks sõita, kuid põhjus ei olnud küllalt kaaluw. Juudid käisid aga mitu korda nädalas sahariini järel.

Rii oli rahwa suu kõige kindlamini raudu pandud. Sunnitud artfilites seletati aga ajakirjanduses, kuidas rahwas millegi pärast nuriseda ei sohtiwat, sest „hiilgam“ Saksja tehnika ja korraldus olla isegi ülejõu palju suutnud lordasaata.

Meie mõistime, wangutasime pään ja waikisime — waikima pidime ka siis, kui ühes sunniartikkis meid seletama pandi, kui tänamata olla maa pärisrahwas wägewa „wabadust tooma“ Saksja „kultuuri ja õiglustunde“ vastu: meie inimesed julgewat isegi pinkidel istuda, kui Saksja soldat istuda tahaks.

Rii hoiti maa päriselanikud termeni üle kahessa kuu nagu filmuses ja suukorwis kinni. Ei olnud wõimalik kirjutada, ei suusõnal kõnelema sõita.

Roosolekud olid kõige waljumini keelatud; karistus määrnsest üleastumise eest ulatas kuni 15 a. sunnitööni.

Et meil küllalt selge oleks, kui rasked ajad wana imperiaalistilise okupatsiooni päwil ja Balti parunite õitseajal koosolekutega lugu oli, toome siinkohal „omasorti rewolutsioonilise“ koosoleku-wabaduse määruse, mille weel nüüd hiljuti awaldas Saksja rewolutsiooniliste soldatite Wiljandi linna ja kreisi

nõukogu 15. novembril: „Glaniikude koosolekud peavad vähemalt seitse päeva enne soldatite nõukogule teada antama, kus kõnelejate ja programmi sisu juure lisada tulevad. Sala-koosolekud on kõvasti keelatud“. 19. nov. teatas seefama nõukogu, et igasugu müürirehiti ainult tema lubaga üles panna ja laiali laotada tohib.

Kui waba Saksamaa revolutsioonilised soldatid, kes tõendawad, et nad maa sisepoliitilistesse mitte ennaft ei sega, siiski sarnaste kitsendustega toime saamad, siis mõistab igitse aegasid enne Saksa revolutsiooni. Kui Tartu soldatite nõukogu mees Postimehe juures seletada wõis, et nemad Saksamaal küll sotsialistid on, aga isamaa piirist väljaspool ikkagi kõigepäält sakslasteks jääwad, siis mõistame väga hästi okkupatsiooni aegu, juhitud kõige kitsarinnalikumast, kõiksaksluse waimust ja kohalikkude baltlaste koduhumidest.

Kõiki neid kitsendusi oli saksluse plaanide läbiwiimiseks ikkagi weel wähe. Tarmis oli juurteni wäljakiskuda ka iga kodune mõttemahetuse wõimalus. Postimehe asemikule tähendati ferd kommandantuuris väga selgesti: Teie unustage Waba Eesti mõtegi ära, Teie ei pea ka seesmiselt seda enam tundma. Kui asemik tähendas, et mõtlemist ometigi keelata ega tsenseerida ei saa, siis wastati, et ärgu siis erateelgi sellest kõneldagu.

Ule maa korraldati tugew salakuulajate wõrk, küll sõjameeste- küll erariietes. Need käisid, liikusid kui wari igal pool uulitsatel, teatrites, kohwimajades j. n. e. ning püüdsid inimesi kinni.

Nii sattusid sadanded inimesed wangitornidesse ja kontsentratsiooni laagritesse.

Nii wangistati ka meie Ajutise Walitsuse liikmeid, pääminister R. Püts, Lääne maakonnawalitsuse esimees A. Saar ja palju teisi.

Suurem osa wangistusi sündis ilma mingisuguse süüdistufeta, nii et wangistatud tihti isegi ei teadnud, miks nad wangi wõeti.

Teistjalgune lugu oli Tallinna juristikonsult wann. adv. A. Peeti wangistamisega. Teda süüdistati ja kutsuti isegi kohtu ette. A. Peet andis nimelt 20. apr. Tallinna uuele nimetatud linnawalitsuse esitajale Schmidtile oma ametist lahkimise puhul järgmise põhjendawa kirjja:

„Saksa sõjawäewõim on Tallinna linnawalitsuse, kui kogu-fondlise walituse, kõrwaldanud ja selle asemele oma hääksarwamisel ametisse määranud nõndanimetatud „Tallinna linna ülemwalitsuse“. Wähe, et wiimane ei wasta kogufondlise esituse ja walitawa asutuse nõuetele ega suuda seadusega õigustatult kogufonna asja ajada ja tema huwisid kaitsta, ignoreerib see asutus määratud kokkuseades tõsiselt ka kogu elanikkude enamuse häält. Sarnane samm määramise laudu walitawa esitusliku asutuse surrogaati luua on Gestimaaal maksimate seaduste ja rahulepingu wastu eksimine (ist Corruption der in Estland geltenden Gesetze und des Friedensvertrages), sest isegi siis, kui Saksa sõjawäewõim maal wiibiks kui okkupeerija, on tema Haagi konwentsioonide põhjal kohustatud kohalisi seadusi austama, neid maksimate tuunistama ja nende järele töötawaid asutusi tööd jätkata lastma. Kuid rahulepingu põhjal Wenemaaga on Saksa sõjawäewõimu õigustused weel hulga kitsamad; ta esitab Gestimaaal ainult politsei wõimu niikauaks, kuni kohalikud asutused korra jalule on seadnud. Kaugemale tema õigustused ei ulata.

Et aga Tallinna linnawalitsus Saksa sõjawäewõimude poolt seadusewastaselt ametist on kõrwaldatud, seega olen mina sunnitud ka ennast, kui selle asutuse ametnikku, ametist kõrwaldatuks lugema ja teatama, et mina küll Tallinna seadusliku linnawalitsuse teenistuses walmis olen edasi wiibima ja selle ametnikuks ennast ka pean, kuid „Tallinna linna ülemwalitsuse“ teenistuses kui kodanikule ja õigusteadlasele wiibida ma enesele mitte kohaseks ega wõimalikuks ei pea, seda enam, et selle asutuse loomine seadusega täitsa põhjendamata on.

Seepärast palun mind „Tallinna linna ülemwalitsuse“ ametnikkude hulka mitte arwata.“

Selle kirja pärast kutsuti A. Peet 6. mail Tallinna väljakohutusse, kus seletati, et kirja fisu haawaw olla. Siin ei olla seadusi üleüldse olnud, sellepärast ei wõida ka seaduse rikkumisest Saksia wõimude poolt juttugi olla. Korra jaluleseadmine olla selle asi, selle käes wõim. Saksia tegewuse eest peaksid elanikud tänulikud olema. A. Peetilt nõuti wabandust kirja pärast, et see tegemata jäi, pandi ta wangi. Tartus wangistati adm. Lui Olesl ühes abikaasaga ja saadeti ühes hulga teiste wangidega Riiga. Tartust weeti wangid kinnistes kaetud weoautodes rahwa taskurätikute lehwitusel wälja. Põhjuseks otjiti mistisugune lendleht, mis aga kahtlemata promowatsioonilikku maiku kandis.

Tõsisteks wangistuste põhjusteks olid muidugi soowid, wõimalikult palju paremaid seltskonna tegelasi kõrwalbada, et sellega rahwast tema mahasurnatud olukorras ka paremaid pääaju osasid opereerida.

Mäletan kui ägedalt jaksad fard ümberjooksid, kui Tartus kuulujutt laiali lagunes, et Tõnisson kodumaale olla sõitnud. Näidi ja päriti mitmeid inimesi, kas on Tõnissoni nähtud.

Sõjawägede abil wõeti rahwast kõik wõimalused enesekaitseks ära. Eesti oli kui pääst ja jalust seotud wang, selle kallal „kõrgeid Balti kultuuri“ kandjad siis wabalt oma inimlikke isusid asusid taltjutama.

Mis nad tegid?

Okkupatsioon ja omawalitsus.

Bresti rahulepingus, millele Saksimaa ning Wenemaa poolt 3. märtsil alla kirjutatud, on Eesti- ja Liivimaa esialgse saatuse kohta muu seas üteldud, et „Eesti- ja Liivimaa wõtab Saksia politseiwägi enese kätte, kuni sääl julgeolek ise oma maa-asutustega kindlaks on tehtud ja riikline fard jälle maksma on pandud.“

Selle rahu-lepingu kohta andis tolleaegne Saksia riigikantsler krahw Hertling 18. märtsil riigipäewale seletuse, kus ta muuseas ütles, et lepingus ei ole ühtegi wägiwaldist Wene maa omandamist. Kui terwe rida piiri-riiksid

riigiüksusest wäljaastumad, siis wastab see nende maade oma tahtmisele. Need maad andku omale wägewa Saksa riigi kaitse all seesugune riiklik korraldus, nagu see nende kultuuri-sihile wastab.

Piimimaa ja Gestimaa wõtaw rahulepingu 6 punkti järele Saksa poliitseiwõim seniks oma alla, kuni riiklik ford jälle jalale seatud. Siis aga tuleb ka nendele maadele nende uue poliitilise sihikorralduse filmapill kätte. Meie loodame ja soowime, et ka nemad ennast ligidasse ja sõbralikku wahetorda Saksa riigiga seawad j. n. e.

Rõigile, kes seda lepingut õiglaselt ja ausalt tahawad mõista, on selge, et Saksa sõjawõimul siin põrmugi õigust ei olnud maa omawalitjuse sihemisesse korrasse ega isearanis ka kultuuri ja majanduselu käigusse segada.

Kuid Saksa wõimud saiwad asjust footu teisiti aru. Nendel oli Balti parunite poolt ja oma riikluse huwides tarwis meie kodumaal otsekohe saksa rahvuslist presssi töötama panna.

Sellepärast on mõistetaw, et juhtiwatele kohtadele seaduslike rahwa asutusi ei kutsutud, waid Saksa ringkonnad.

Tartus kästi ametisse astuda otsekohe 1914. a. walitud linnawolikogu, kus Saksa enamus oli. Paremad eestlased, kes sarnase ülekohtuga nõus ei olnud, lahkusid otsekohe nimetatud koosseisust.

Tallinnas, kus juba enne Kerenski rewolutsiooni linnawalitus eestlaste käes oli, ei kutsutud kokku ka seda tsaariaegist linnawolikogu, waid nimetati uus linnawalitjuse komitee, kus ühtki eestlast ei olnud.

Tartu maatonna kohta pandi 1866. aasta seaduse põhjal walitud waltawalitjused ja mõisawalitjused tööle; mujal sündis see pääjoontes sedasamawiisi.

Nii olid herrad sakslased ainukeseks „mõistlikuks“ elemendiks peetud, kes maad walitsema kutsutud. Sakslased, et „üksmeeles ja sõbralikult“ kodumaa saatust määrata, käisid ja palusid enesele omameelseid mehi

abits — kaastasteks, aga tegelikult ekspresjideks igasuguste kästude läbiwiimiseks.

Ja arusaadam, et mehi leidus, kes sellega nõus olid, et oma rahwa hanakaemamise tööd wõõrastele kaasajadata. On ju inimesi alati ja igalpool, kes kõige ga nõus on.

Tõsine ja iseteadlik Eesti ringkond hoidis aga kõigest jarnase wägimalla ja ülekohtu teenimisest oma käd puhtad ja lahkus Sassa ametist, kõike nende wägistuskatseid katste eneste õlgadele ja südametunnistuse pääle jättes.

Huwitaw on siinkohal weel Tallinna juristikonsuldi A. Peedi kohtuasja meele tuletada. Kui A. Peet kohtus seletas (Eesti Päewaleht 16), et Sassa politsei-wägi siin ainult maksimate seaduste järele talitada wõib ja mitte ei tohi uusi, seaduses ettenägemata korraldusi teha, sest et jurisdiktsioon mitte politsei-wõimu kompetentsi ei kuulu, waid et Sassa politseiwägi igasuguste maa seaduste takistamise asemel neile oma abi peab andma, siis wastas Staatsanwalt oma süüdistuskõnes järgmist: offupeeritud maades on korra jalule seadmine selle asi, kelle käes tegelikult wõim, maa seadusi filmaspidades ainult nii palju, kui selleks mõjuwaid takistusi ei ole. Siin aga ei olnud Sassa wägede sissetulekul mingisugusid seadusi, siin oli seaduselagedus, tühjus, mida Sassa wäeülelus ise täitma pidi. Wäeülelus pidi enne ise oma äranägemise järele seadusi looma, mille järele ta hakkas korra jalule seadma ja mille eest elanikud peaksid tänulikud olema.

Nii Sassa kibi eesõiguste kaitseja uhke seletus, mis teadlitult ära unustas, et meil kord ometigi seadused olid, millest Tallinna linnawalitsuse nimetamisel hoolimata üleastuti. Aga selles oli kohtunik üsna awalik — et nad seadusi löid oma „äranägemise järele“ ja maa seadusi filmaspidades nii palju, kui selleks „mõjuwaid takistusi“ ei olnud: jäeti rikkumata ainult need seadused, mis sakslaste peremehe seisukohale halwad ei olnud.

Maafonna linnadesse nimetati kreisipäälidud — sakslased, kes igasse kihelkonda, walda ja alewi kihelkonna walla eht alewi-estseisja

nimetasid. Walla ja alewi eestseisjad, ka suuremalt osalt sakslased, olid oma piirkonna kõrgemaks võimaks. Walla wolikogud kaotasid peaaegu täielikult oma senise tähenduse. Nad võisid ainult kreisipäälikulubaga kokku tulla. Pääle nende võimude jäeti ka wallawanem oma kohale. Nii seati sarnane kord maksma, mis meil maksew oli enne 1889. aasta uuendusi ja mis wõttis rahwalt wiimase omawalitsuse mõiste isegi walla weikeste asjade ajamise juures.

Huwitaw on selle korralduse järelbus nii mõnesti wallas. Võimuga mängijad eestseisjad ja iseteadlikum maa-rahwas põrkasid oma seisukohtadega kokku, sest tublimad talumehed ei tahtnud uute isewalitsejatega sugugi leppida. Iseloomulik selles suhtes on näit. Rannu kihelkonna eestseisja von Berg'i ja säälfete wallawanemate lugu; v. Berg nimetati Rannu kihelkonna eestseisjaks. Endist walitut eestseisjat lahtilastes asus ta koge oma tegewuse juure, Rannu walda kaheks — Rannu ja Tamme waldadeks jagades. Olgu tähendatud, et need wallad 18 aasta eest ühendati, sest et nad üksikult endid ülewal ei suutnud pidada. Endisele wallawanemale hra R-le teatati, et ta ametist tagandatud olla, põhjendades, et R. mitte rahwale ei meeldi.

Uute wallawanemate nimetamiseks käsutati wiis talupere-meest uue eestseisja juurde. Kuidas eestseisja oma asju ajas, jutustab Eesti Päew. N° 38; eestseisja käsits uueks Tamme wallawanemaks endist Rannu wallawanema abi hra Mülleri hakata. „Müller hakkas wastu, seletades et waldade lahutamine wõimata on läbiwiia, sest Tamme wallal ei ole wallamaja ei kirjutajat ega raha. Maata inimesed jääksid kõik suurema Rannu walla hingekirja ja paarümmend talu peaksid terve Tamme walla kulud katma. See tegi v. Bergi õige pahaseks ja wihaseft käskinud ta Mülleri pääle, et sellel pole muud teha kui sõnakaulda, mis tema, kihelkonna komisjar, käskiwat, ka wõiwat Tamme wald väga hästi ilma wallamajata läbi saada, üürigu omale koolimajas üks tuba, mis rahase puutuwat, selle eest kandwat tema v. Berg

ise hooft." M. ei wõtnud ametit ei käsu, ei meelituste pääle vastu.

Rannu walla wallawanema kohta pakkus ta haritut taluperemehele hra S-ile, kuid see seletanud, et ta wallawanema kohta ainult siis vastu wõtaks, kui rahwas teda waliks. Nii käisid weel kolm taluperemest mõisas, kuid kellegagi ei saanud uus kästija hakkama.

Asi kujunes lõpuks nii kaugele, et endine wallawanem kohaliku Saksa politseiwäe komandandi juure seletust läks pärima. Komandandile oli terve lugu uudiseks ja ta lubas asja korraldada. Warsti kutsuti endine wallawanem mõisa, kus von Berg seletas, et tema waldade lahutamise ümber on mõtelnud ja et endine wallawanem oma ametisse edasi jääb.

Kui kitsad ja iseseiswuseta walla wolikogud olid, näitab järgmine „Maaliidus“ awaldatud sõnum: Mõne aja eest oli Wõrumaal Krootuse walla wolikogul faks nõndmisesaja päewaforral. Wolikogu otsustas, et ta neid nõndmisi mitte täita ei wõi. Nüüd on kreisipääliku poolt saadud käsu põhjal Saksa sõjawäe komandant teatanud, et ülemal tähendatud wolikogu otsuse pärast wallawanem 14 päewaks ja wolikogu liikmed ühes wallawanema abidega 10 päewaks walju aresti alla mõistetud. Wiimastel on wõimalik oma kinniolemiseaega 150 rublaga äratasuda."

Tsenjori waljuse juures polnud muidugi wõimalik seletada, misjughused need nõndmised olid. Wõib aga arvata, et nad wolikogu meeste südametunnistusega kuidagi kokkufõlas ei seisnud. Kui aga wolikogule wabadust ei anta otsustamiseks, ei tea siis, miks neid üleüldse kokkufutsiti.

Dige raskeks kujunes iseäranis mõisameeste ja kandimeeste seisukord. Need olid mõisaherradel kõige lähemal käsutamisele. Wastuhakkamine oli wõimata, seda loeti mässuks. Sellekohta toob „Postimees“ sõnume Hellenurmest. „Maapidajate käsul oli siin tänawu kohtade pärast muudatusi: mõisa kandimehed lasti kõik kohtade päält minema. Asi sünnitas noortele mõisapidajatele hiiski jekeldusi, sest kohalik komandant ei tahtnud asjaga kaua kokkuleppida. Kohtadele

jäämise lubasid anti meestele mitu korda. Võpuks tõsteti nad siiski välja.

Wabaks saanud kohtade rentimine sündis uuel korraldusel. Uue korralduse all koha wõtjad maksawad tubli rendi ja panewad 50—60 wakamaa suuruse koha päält 50 wakamaad mõisa põldu kokku. Uus kaubategija on mõisa rentnik Rallion.

Selle sõnume kohta kirjutab E. Päew. № 33:

„Niisugune juhtumine nagu eelpool kirjeldatud ei ole mitte esimene sellesarnane Gestis. Plutsedes oma wõimu tipul, tundes jälle wana kuldse aja tagasi jõudmise filmapilku liginemat, on parunid aga unustanud, et meie ei ela enam 15 aastasajal, waid ajal, mil kogu wana ilma ehitus ühes wanade tõdedega warisemas ja wõib olla, ei ole päewad enam kangel, kus jälle lahti puhkewad algjõulised kired ja siis armu enam ei ole neil, kes ei osanud oma üleolekut inimlikes piires tarwitada. Argu tulgu nad siis enam kaebama eestlaste metsikusest ja kultuuri puudusest.“

Sarnasesse oluforda kutsutati rahwas omawalitajusseljel — rahwas, kes paarikümne aasta kestes Wene tsaari aegadel palju lahedamates oludes oli arenenud ja kes meieaastate revolutsiooni aadetelt tugewa enesetunde tõuke ja juured mekorra mõisted oli omandanud.

On arusaadaw, et tulega mängimine on kardetaw ja sellepärast ei usaldata tuld mitte laste kätte. Peab aga samuti selge olema, et rahwa õigustega ja teenistusega mängimine palju kardetawam on, ja sellepärast kõige hirmsam on rahwa üle walitsemist usaldada nende meeste hoolde, kellele rahwa saatus sugugi korda ei lähe, waid kes oma kitsaste kibi huwide seisukohalt kauemat aega rahwa häwitamise plaanisid on haudunud. Kuid sellest tagapool pikemalt.

Siin aga awaldame mõned wäljawõtted neist kirjutustest, mis wõimude poolt Gesti lehtedele jaadeti ja sunniti awaldama juhtival kohal rahwa

meeleolu waigistamiseks kodus, ja awaliku arwamise wõltsimiseks wõõrsil. Nimelt püüti kangesti tõendada, kuidas Saksa wäewalitsus sugugi sin kellegi rahwuse kasudes ei tööta, waid kõigi Balti rahwaid ühe wäärilisel (!) kõigis asjus olla hinnanud.

Artiklis „Saksa walitsuse eesmärgid Baltimaal“ kirjutawad nad rahuliku jesuiitlikkusega Post. 79, kuidas Riias ühel suuremal pidustusel keegi kõnelejatest ütelnud olla, et meie kodumaal peaks praegu aiuult üks „erakond“ olema, ja nimelt korra ja mõistlikkude õigusliste olude loomise erakond. Sellel hiiudõnal olla see hää omadus, et ta igast rahwuslikust wastolust kõrgemal seista. Edasi kirjutatakse: „Kes ilma eelarwamisteta seda tööd tähele paneb, mis Saksa sõjawäe walitsus meie juures korda on saatnud, peab tunnistama, et tema püüdmine igalpool ja alati on olnud eespool äratähendatud eesmärki — korra ja õiguse jaluleseadmist — kätte saada. Kas temal selles asjas sakslaste, eestlaste ehk lätlastega tegemist tuli teha, oli temale ükskõik. Tema on selles kindlas arwamises, et ühe rahwa paremaks pidamine ja teised sarnased sihilikkused seda tööd ja selle eesmärgi kätte saamist takistawad ehk koguni küsitawaks teewad. Selle pääle waatamata, et meie Saksa asutuste walitsamise juhtjooned mitmekordsete seletuste läbi on toonitatud ja tegude läbi on selgeks tehtud, leidub ikkagi weel inimesi, kes millegagi rahul ei ole. Kord pahan dawad nad uute olude üle üleüldises mõttes, kord awaldawad nad jälle selle üle oma rahulolematust, et näit. liig wähe eestlasti maawalitsusesse kutsutawat. Si puudunud koguni nüüsguseid hääli, mis tõendasid, et sakslaste maa-ärarõõtmisega „parunite walitsus“ kõige tooremal kujul jälle uuesti jalule seatakse; Läti ja Eesti elanikkudel piiratawat maa omandamise wõimalust, tahetawad nad koguni päritud kodukoldest wälja ajada ja nõnda edasi. Ilka paistab wälja, et selle musta küüli juures maaelaniku sissejuurdunud umbusaldusega rehkendatakse, kes just praegusel segadusrikkal ajal üles äritawaid —

kuigi kõige meeletumaid — kuulujuttusid usub, selle asemel, et lahtiste filmadega tõelusi waadelda.

Niisuguse olukorra vastu ei ole muud teha, kui ikka ja uuesti kõige rõhuga toonitada, et Saksa sõjaväevalitsus millestki rohkem eemale ei hõia, kui rahvusliste wastolude ülesõhutamisest ühe või teise grupi paremaks või halvemaks pidamise läbi — iseenesest mõista selle eeltingimise juures, et see grupp ennast korra ja õigluse „erakonnaks“ tunnistab. Igalihe mõistus peaks seda ise ära ütleva, et Saksa võimude otskohene huvi nõuab, et Läti ja Eesti talupojaseisus tugew ja edenemisewõimuline oleks. Anidas peaks ta siis mõtte pääle tulema talupoega majanduslikes tugewaksjaamises takistada?!”

Nii julgeti kõnelda: „ainult korda maksuma panna ja kohustusi ja õigusi ühtlaselt ära jagada.“

1916 a. wäljaantud Wene semstwo kalendris awaldatud arwude järele oli Baltimaal Eesti osas 1,117,600 elanikku, Läti osas 1,650,300. Nendest oli 1897 a. rahwalugemise aegu Eestimaaal 88,67% eestlased, 5,07% wenelased, 3,9% sakslased j. n. e. Põhja-Siimimaal oli eestlasi aga koguni 92 prots.

Restmiselt rehtendada oli Eestis iga 100 elaniku kohta tol ajal 90 eestlast, 5 sakslast, 4 wenelast ja 1 elanik muudest rahvustest. Nüüd palju aastaid hiljem on eestlaste protsent kahtlemata veel suurem ja oleks õieti suurem olnud, kui meie halvad majanduslikud tingimised ja agraarolud rahwast poleks sundinud suurel arwul kodumaalt lahkuma.

Saksa jutud „õiguse jaluleseadmiseft“ ja see nagu poleks ühtegi rahwast „paremaks“ peetud, tundub ainult õiglustunde kibeda mõnitusena, kui näed, et suurt rahwast 5% fiht on seatud walitsema — see on fiht, kes on meiega alati olnud kõige terawamas wastolus, mis Saksamaa juhtiwatele ringidele mitte teadmata ei olnud, sest veel märtsi kuu algul awaldas „Berliner Tageblatt“ kirjutuse, kus ta selgesti teadis, et Baltimaal asuwad rahwad waenus elawad ja et Eesti rahwalaul kõnelewat „kurjadest sakstest“ ning „hirmus kurjadest herradest.“

Quid jätame selle üleskohtuse rahwa suu finnisulgumise kirjeldamise, jätame ka seletuse meie maa wilja rekwireerimisest, mida toimetati wõimu ja kawaluse abil äärmise hoolimatusega ja mille wastu kohalik Saksa esitus wäewalitsuse ees mitte abinõusid ei püüdnud leida, waid külma rahuga päält waatas, kuidas maa otse näljasurmale wastu sammus, jätame kõrwale ka Saksa lajutawa enesekiitmise nende häättegudest ja kõneleme edasi sellest, misjaguseid abinõusid nad waitima sunnitud eestlaste dieiti tümaks tegemiseks tarwitasiwad nende juures, selle erapooletu silm siinseid olusi mitte nägema ei ulatanud.

Eestlased Saksa kirjanduses.

Saksa kirjandusliku tegewuse kiirus on väga tuntud. Raamatuid, kirjutusi, kõnesid on nad walmis kirjutama iga wäiksema sündmuse kohta. Nüüd, kus nende wõimu-püüde küsimust Saksa keskriigi ja osalt terve ilma poliitika laboratooriumide waekausjidel tarwilik oli hästi palju kaaluda lasta, ilmus nende poolt palju mõtteawaldusi raamatutes, kõnedes, ajakirjades ja isiklikus läbikäimises keskriikide mõjuwõimudega sellest, misjagusel arenemise tasapinnal seisawad eestlased, kas nad on küllalt sedawõrd täisealised, et nad riitlikkude küsimuste otsustamise tüürile kõlbaks. Otsused olid ikka sarnased, et eestlased weel kuidagi ei saa, ei suuda ja ei oska enda maad ja arenemist juhtida, kui neil mööduandwat Saksa kultuuri käsutamas ei ole.

Eestlasi kujutati wõimalikult kui lihtsat talupoja rahwast umbes sellel kujul, nagu meie olime 50—60 aastat tagasi, ilma haritlaste kihita, ilma kirjanduse, kunstita, ilma selt-kondlise eluta. Wõtame esimese näituseks meie kõigile tuntud Riias ilmuwa „Balti Illustreeritud Ajakirja“, mis paljudes tuhandetes essemplaarides igale poole laiali laotati Baltimaa elu-oluga tutvustamiseks. Sääs toodi eestlastest pilte ainult külaelust, pääasjalikult rahwariietes, setudest, linna turutöömeestest, puulõhkujatest, saianaistest, kerjajatest

j. n. e. Ainult üks lord pääsesid mõned Gesti kunstnikkude tööde reproduktsioonid trükki, kuid see lõppis, nagu ma kuulnud, selle toimetaja tagandamisega ja uue ettevaatlikuma nimetamisega. Ruhu jäi meie kiirelt kaswanud waimlise elu, teatrite, awalikkude tegelaste, kirjaniikkude, kunstnikkude kujutusel? Ruhu jäid asjalikud ülewaated just meie wiimase aja seltskondlikust-kultuuri elust? Ei saa ju keegi salata, et Gesti teater Saksamaast kohalikkudes linnades ammu ette on jõudnud, kuigi meie teater weel alles üsna lapselingsades: Saksamaa teater sellewastu otse kiratseb seesmise wõimetuse käes. Meie nägime sellegi pääle waatamata jäl ülleswõtteid Saksamaa teatritest, Gesti omasid aga mitte. Balti Saksamaa kunsti ei olegi öieti enam selle sõna tõsisel mõttes (kui iga preilikese ajawiite töid kunstiks ei mõelda). Gesti kunst aga on just wiimastel aastatel üsna tubliski samm astunud. Miks ei näidatud seda? Eks see kuulunud ju iseäranis Baltimaade kultuuri walda jne. Meie mõistame, seda oli tarwis nendele, kes endid ainukesteks haritud inimesteks tahtsid kuulutada.

Wilnas ilmub „Arme-Zeitung“ pühenda³ lewadel ühe oma lisa eestlaste kirjeldamiseks. Pilem kirjutus eestlaste pruukidest ja kommetest on wäljawõte wanaast Dr. F. Wiedemanni sellenimelisest raamatust. Mõistagi, et need materjaalid, ühtlasi ka Rosenplänteri ajakirjast wõetud seletused on pärit sellest ajast, kus meie kultuuri elu alles sündima hakkas. 50. aastase arenemise järgu nüüdis-põlwe waimuelu kohta on aga waigitud. Ühes artiklis räägitakse meie keelest, mis olla pildirikas, aga puududa weel arenemine, nii et meil isegi sarnased sõnad, nagu „Tugend“, „sterben“, „Freiheit“ j. n. e. puududa. Meie teame aga väga hästi, kuidas meie endid ilma „wooruse“, „suremise“ ja „wabaduse“ sõnadeta ettegi ei mõista kujutada, waid, meil on nende mõistete kohta isegi teisendisi ja ei puudu ka piltilikud tähendusel.

Meie teame väga hästi, kui puudulikult mõistawad Gesti keelt need, kes seda halvaks ja arenematuks on püüdnud nimetada, sest meie mäletame, misjulguses keeles meile esimesi

Saksa määrusi kätte saadeti. See ei taha aga meie wastaste juures taistusteks olla tõendamiseks, et Eesti keeles veel õpetajaid ei saa õppida ja isegi algelisi mõisteid väljaitelda. Eesti keel on küllalt wastaw Goethe tõlkimiseks ja teaduslike ainete ettelugemiseks, sest meil pole seda mitte kõige halvemini tehtud. Meil võidakse keele arenemattusft küll veel õiguslega palju kõnelda, kuid siis sootu teiselt seisuhalt.

„Berliner Tageblatt“ kirjutab 19. veebruaril Eestimaa sakslaste ja eestlastest. Ta tunnistab, et siin elanikkude suurem osa eestlased olla talupoegadena, väikekaupmeestena, käsitöölisena, vabrikutöölisena, haritlaste ja vabades elututjetes jne. Kuid kogu maa kultuuriliselt ülemkihina esinewad sellewastu „eestimaalased“ Põhja-Üiwimaal „liiwimaalased“, kes ühes „kuramaalastega“ „balti“ juguharu väljateewad.“ Need on meie maa sakslased. Nad on misades, rasketes wõitlustes daanlaste, poolakate, rootslaste ja Peeter Suurest saadik wenelastele wastu seissta osanud. Nad ei ole mitte ainult suurmaomanikud, seodaalsed junkrud; Balti paruni käes on ka suurem osa rüütelmõisaid. Tema kõrwal on ka hulgakene rüütelmõisa omanikke. Pääle mõisaomanikkude on enamasti õpetajad, arstid, apteekrid, mõisaametnikud, metsailemad, ka kaupmehed, käsitöölised ja mõisa teenijad maal „eestimaalased“ (sakslased).

Edasi kirjutakse: linnades etendab „eestimaalane“ (saklane) sama osa, nagu maal. Peaaegu kogu suurkauplus, peaaegu kõik pangad, kõik suuremad ärid on nende käes jne.

Et siin palju liialdatud, on kõigile selge. Eesti haritlaste hulk lööb Sakste arwu laugelt üle, Eesti ärimehi pole vähem ja Eesti pangad pole laugeltki waeased. Küll peaks konstateerima nähtust, et parunite mõisad järjest Eesti rahameeste kätte üle lähewad, ja et kiidetud Saksa linnakultuur järjest rohkem kollukuiwamas. Selle osa kohta mis B.-Tag. kirjutuses õige, oleks tarwisolnud ka neid walusaid põhjusi nimetada, miks meie noor wärsk haritlaste klass ja ka paljud erikutselised mehed suurel arwul todumaalt lahuma on pidanud ja jääb wäga hääs lugupidamises seisawad. Ei tohi

unustada, et selles asjas puhtad pole nende sõrmed, kes, nagu B.-Tag. tähendab, „Wene keele kõnelemist auasjaks pole pida nud. Miks meie õpetlased kodumaa ülikooli juure ei saanud jääda, teawad Saksa ringkonnad kõige paremini. Wenemaa weneestamise püüde takistas meil nii mõnelgi siin oma tead- mistele wastawat teenistust saada ja Saksa ringkonnad leidsid palju tuge oma wägewate eestkostjate poolt Peterburis kõrge- mates walitsuse ringides.

Raamatukeses „Die Neuordnung unserer Öst- lichen Nachbargebiete“ harutab prof. Dr. R. Seeberg küsimust „Baltiimaa ja kultuur“ (kõne Berliinis peetud 3. juunil 1918 a.) ja puudutab Eesti ja Läti haritlasi järgmiselt: „kõige raskem wastane on meile rühm, mida moodustawad raamat- lik- ja poolharitlased, kes on jõuduud mingisuguse ja tihtigi üsna suure jõukuseni, ja kes und näewad Eesti ja Läti kultuurist. Et neid mõtteid populariseerida, katsuwad nad mõjuda oma ajalehtede kaudu laiemate ringkondade pääle. Leidub nende seas nii mõnigi kirgline sanaatiker. Iseenesest mõista saawad paljud kaafakistud hirmust terorri ees, mida suudawad awal- dada sarnased wäikesed rühmad.

Kuid selle rühma tähtsus on meist liig kõrgelt hinnatud. Tõsi, nad moonutawad enesest rahwa juhte, kuid kes lasseb end neist kaafakistuda. Tõepoolest on jäänud asi nii: umbkaudu igakuks, kel wõimalik on muretseda must kuub ja walge krae, wõib siin esineda poliitika-juhina; ja meie usume, nagu juhiks ta ka kedagi.“

Samas raamatus lhk. 18 lausub ülemalawaldatule nagu kirjaks prof. Dr. D. Schäfer: Saksa element peab, olgugi et ta wõrdlemisi wäikest osa, waewalt 10 protsenti kogu rahwusest moodustab, enese käes hoidma juhtimise ja wõimu osa, mida ta juba teinud 7 aastafada, ühtlasi on ta wiimaste kümnete aastate wastaswõistluse pääle waatamata mänginud selle prowintsi waimlises elus juhtiwat osa. Ei tule seda uuestisünni juures mitte, siis pole kahtlust, et jälle meil kaduma lähewad need maakonnad, et nad langewad teiste suurriikide wõimu alla.“

Sunniartiklis (Post. 89) „Baltimaade minewiku üle“ kirjutawad sakslased Gesti püüetest õige mõnitawalt ja ütlewad meie küpsusest: „Nad wõiwad ka püha tõsidusega nõudmist esile tuua, et Tartu Gesti ülikooli linnaks peab saama, ehk küll weel ühtegi teaduslikku originaaltööd Gesti keeles olemas ei ole.“

Wäga kergena tundub meile see wäide, aga küllalt kaaluwana wõdraste silmis. Aga uskuda tahame, et sakslastel see teadmata pole, et ka Wenemaal kuu ei olnud wenekelseid originaaltöid, aga ülikool oli olemas. Ja ka seda mäletawad raamatulugejad, et Saksamaal omal ajal palju nuriseti, kuidas wõib jarnases barbaaride keeles ettelugemisi pidada, nagu on Saksa keel. Ja kas Saksa keel nüüd pole paenduwaks kujunenud. Kas pole küllalt põhjendamata ka hirm Gesti teaduslike huiude pärast, teaduse enese seisukohalt. Eks ole prof. Seeberg, kes eestlasi Berliinis mõnitab, eestlane, kes Gesti oludes waimukas küllalt oleks Gesti keeles oma teadusi lugema. Saksa ringkonnad jätawad aga wõdrastele ütle mata, kui wõimatud olid Wene ja Saksa surwete mõjul senini meie tingimised suurte teadufemeeste wõimaldamiseks. Kas peab see siis igawesti nii jääma?

Huwitaw on, kui järjekindlalt sakslased Gesti küsimust halwas walguses hoida püüdsid ka teiste igasuguste abinõudega. 15. juunil awati Berliinis Liwi-Gesti näitus, mis pidi tutvustama saksamaalasi meie kodumaa kultuuri arenemisega. Juba wara kowade hafati selleks korraldusi tegema ja näituse numbrisiid lookutoguma. Riiasst tulnud paberite pääle pöörasid sakslased ka Gesti ringfondade, muuseumi j. n. e. poole, et meie näitusest osa wõtaks. Kuid tingimisi, lastagu meil wabalt, oma aruanagemise järele talitada, lastagu meil ise walida, kuidas meie näitusest osa wõtame ja millega, lastagu meie asemikudel Berliini sõita isiklikult Gesti osakonda korraldama j. n. e. ei leidnud täitmist, waid taheti, andku meie asju nende retsepti järele ja küll nemad siis ise korraldamad näituse.

Wõib olla on selles seletuses mõni üsikas ekelik, kuid asi kujunes terawaks, ja Gesti ringkonnad jäid näitusest ära.

Näituse kirjeldused olid ajalehtedes väga ülespuhutud ja tõendasiid, kuidas Baltimaal igas asjas ainult Saksa kultuur wastupeegelbada. Preisi prints Friedrich Wilhelm, kes näituse awas, ütles, et praegusel ajal Saksamaa pääülesandeks olla kõiki sakslasi maailmas ühendada j. n. e.

Kolmas näituse osa oli kultuuri, kunsti ja kirjanduse demonstreerimiseks. Eääl oli koht ka Gestiile antud. Kes selle kokkufääbja, meie ei tea seda mitte. Igatahes ei olnud need meie ringkonnad. Ei saadud kodumaal ka üheltgi meie kunstnikult töid näitusele saatmiseks.

Ei olnud parem ka aprilli kuul Saksa sõja-ajakirjanduse ameti poolt korraldatud Saksamaa seitsme ajakirjaniku ringreis Baltimaal, mis pidi meie olusid wäljamaa meestele tutvustama. „Gesti Päewaleht“ (4) toob huwitawaid lugusid sellest, kuidas Saksa wõimud ajakirjanikke Gesti seltskonnaga kokkupuutumiseft eemal hoidnud. Nii on Tartus, kobe siinajõudmise filmapilgust pääle, Saksa ajakirjanikke kohalikud sakslased ja Saksa ohwitserid ümber piiranud ning Saksa wõimu poolt kõik abinõud tarwitusele wõetud, et need mitte kokku ei puutuks Gesti seltskonnaga.

Tallinnas oli kordunud samane lugu. Juba alguses olid wõtnud Saksa seltskond ja okkupatsioon wõimud külalised oma kaitse alla, pea päewa otja neid linna mööda ringi wedades; Gesti seltskonnale ei ole mingifugust wõimalust antud nendega kokku saada.

Ainult juhtumise kaupa oli „Kuld Lõwi“ wõdrastemajas, kus Saksa ajakirjanikud korteris asusid, üksikutel Tallinna Gesti seltskonna liigetel wõimalik „kalliste“ wõdrastega ühendusesse astuda ja pikemas jutuaJamises nii mõndagi meie põlewamate päewaküsimustega ühenduses olnud arusaamist selgitada.

Jutuajamisel on muuseas ka Gesti küsimust puudutatud. Gesti iseseiswuse asjus on Saksa ajakirjanikud kõik asunud eitawal seisukohal. Iseseiswal Gestil ei olla pikka iga. Kui mitte Saksamaa, siis Wenemaa kaisju langeks ta, ja sellepärast oleks loomulikum, kui juba nüüd Saksamaa Gesti oma hoiu alla wõtaks.

Edasi on Sassa awaliku arwamise esitajad seletanud, et Gesti maale kõige laialisem omawalitsus kindlustatud olla ja ühelegi libile ega rahwusele iseäralikke eesõigusi ei lubata. Balti sakslastel ja aadelil, kes üleüldisest rahwa armust ainult 5 protsenti wäja teeb, wõiwat nii palju eesõigusi olla, kui palju nad oma protsendi arwuga seda wabal wõistlusel kätte wõita jõuawad. Kui Balti patunid on spetsialistid jugutakude ja härjataswatamises, siis wõiwad nad selleks ka edaspidi jääda.

Üleüldine mulje oli jutustaja seletuse järele niisugune olnud, et Saksamaal viimasel ajal nähtawasti kõik saksluse wõõn tõusmas olla, sest ka „Vorwärts“ esitaja olla asju hinna- nud imperialismi seisukohalt.

Nii nägid Sassa ajakirjanikud Balti sakslaste ringkondi ja Gesti elu-olu Sassa prillide läbi. Ei ole siis ka ime, kui nende jutustamised pärast ajalehtedes olid enam-wähem päälis- kaudsed kirjutused Baltimaa loodusest, linnadest j. n. e., mis olid äärmiselt ebatohased praeguse poliitilisele wõistlusele ja kujunemise momendile. Ei puudunud kirjeldustes ka oma sibilik toon. Nii kirjutab „Bosnische Zeitung“ toimetaja Hermann Bachmann oma lehes, kuidas reisiaeg küll wäga piiratud olnud, olla ajakirjanikkudel ometigi wõimalik olnud kõige ülewaatlisku pilti Baltimaa seisukorrast saada. Gesti ja Riwimaal olla Sassa kultuuri pääletungiw, kuid ühetaoline mõju märgataw. See mida Gesti ehk Läti kultuuriks hiiütawat, ei olla mitte midagi omapärast, waid Sassa kultuuri järeletulija, mis kõigile Balti rahwustele tulnud ühise usu kaudu. Tartus ei olla Sassa wastupidawus mitte nii tugew olnud kui Riias, selle- pärast olla Tartus Wene mõju tunda. Kuid hääks tunnis- tuseks olla Tartus Sassa kirju üliõpilase müts, mida nüüd uulitsjatel jälle näha wõida. Kui tulla ülikooli uuendamine Sassa waimus, siis tulla ka saksluse uuestiärfamine Tartus. Igasugused eetilised ja rahwuslikud eeldused olla selleks olemas j. n. e.

Need eetilised ja rahwuslikud eeldused said Saksamaa seltskonna filmis pea uut tüsedat kinnitust,

Seft Saksja sõjawäe-walitsus hoolitses ka selle eest, et meie maal ajakirjanikud wastukülaskäigu Saksamaale ettewõtsid.

Sellele reisi oli ka Eesti ajakirjanikke waja kaasa wõtta. Pöörati ajakirjanikkude poole sellekohase ettepanekuga. Kuid iseteadlik Eesti oli senini Saksja korralduste kui mitteõiguslikkude wastu oppositsiooni jäänud, ja hoidis ka sellest eemale. Kaasa läksid ainult Narwa „Meie Elu“ poolt J. Bukmann ja õnnetu „Tallinna Päewalehe“ poolt H. Prants ning ärijuht M. Jõks. Nende kujud, alandlik meel ja mõne haridus wõtsid ju tõesti Saksju ainult kinnitada arwamises, et Eesti weel kaua ei kõlba enesemääramisest kõnelema.

„Postimehe“ toimetuseks A. J., kellele ka ettepanek tehti reisi osa wõtta, jutustas nendest läbirääkimistest õige iseloomulikke pilte. A. J. oli kohe alguses seletanud, et tema mitte kaasa ei reisi. Siis olla tõendatud, et reis üsna lihtne olla: Balti ajakirjanikkudele tahetawat ainult Saksja hiilgawa kultuuri wäliselt pilti näidata. Näidatawad sadamalinnade kaubanduse korraldusi, tööstuse linnade wabrikute siseseadet, hariduse linnade muuseumisid j. n. e. A. J. on sellepääle wastanud, et tema Saksjamaa juba warem risti ja põiki läbi on sõitnud ja seda kõike küll näinud on. Reisiril oleks mõte ainult siis, kui sääl läbi saaks rääkida säälsete poliitika mees- tega meie Eesti päewamurede ja tulewiku püüete üle. Et aga tema kindlas arwamises on, et Eesti ajakirjanikke sääl niisama nagu Saksjamaa ajakirjanikke siin ohwitseeride abil seltskonnast eemale hoitakse ja et mõnel pidulikul istumisel tema kõnelemist, ka talistataks, siis ei pea tema nüüd (see oli augusti kuul), kus oluford warsti okkupatsiooni walitsustki sunnib uutele alustele ja waadetele asuma, mitte oma nime ühe tüüsi reisi läbi rahwa ja enese silmis jäädawalt halwaks teha.

Saksja ametiasutuse liige on weel õnne katsunud: — see ei olewat mitte häa, kui Eesti ajakirjanikud kaasa ei tule, sest Saksjamaal sünnitaks see Balti asja wastu eksi arwamisi: parempoolsed wõiks jälle tõendama tulla, et Baltimaal tõesti Eesti seltskonda ei ollagi, ja sotjalistid olla juba ennemgi

nurisenud: mis näidatakse meile ainult Balti parunid ja mitte tema rahvast. See võida jälle loiduda.

U. J. oli bigus. nagu meie teame, oli reis otsekohene saksameelne weesegamine kaugemalolijate filmis. Reisu kirjeldusedki saadeti mitte ajakirjanikkude poolt, vaid nende käest, kes asja juhtisid.

Gesti mees ainult kiitis ja tänas.

Nii oli lufustatud suuga rahvas ehitatud kui madalal astmel seisew võimetu rahvakene, kelle saatus mitte seda väärt ei tohi olla, et selle pärast suuri kõiksaksluse Balti plaanisid kõrvale heita: — ja täie hoo ning kindlusega algas Saksa võim oma ümberrahvustamise ideed teostama.

Waremab saksastamise plaanid.

Baltimaa rahwaste, eestlaste ja lätlaste saksastamise plaanid ei ole jündinud mitte praeguse sõja esimestel aastatel, mil Saksa wägewus loorberisi lõikas. Baltimaade saksastamise mõte elas Saksa ringides juba ammu wanem, kui meie weel Wenemaa all wenestamise iket kandfime. Teame meie ju väga hästi, kuidas Saksa lehed pärast okupatsiooni wägede sissetulemist seletama hakkasid, et nüüd ometi loid on oodatud tund kätte jõudnud, kus nad Saksa kotka tiiva alla pääsenud.

1914 aastal awaldati Berliinis ringkonna sääl elawate baltlaste (Balt. Zeit. järele) poolt raamatukene „Die Deutschen Ostseeprovinzen in Rußland (Saksa Läänemere prowintsid Wenemaal). See oli esimene teerajaja Baltimaade Saksamaa alla andmiselks. Seda raamatut hinnati nüüd Saksa ringkondades väga.

Hinnata mõistame ka meie seda, kuid oma seisukohalt.

1911 aastal ilmus säälamas Tannenbergi sullest raamatukene Suur-Saksamaa, mis Saksa unistustele tol korral väga meelitaw oli oma karmi järjekindluse poolest. Mis selles raamatus eestlaste saksastamise plaanidest kõneldakse,

avaldatakse nii: „Kolmes Balti kubermangus loetakse 2,386,918 elanikku, 15 protsenti, ütleme 355.000 on sakslased.*) Pääle Saksamaa alla mineku tuleb wististi paljudele jõukamatele lätlastele ja eestlastele meele, et nende soontes weibi Saksa werd woolab, nii et eestlasi ja lätlasi umbes taks miljoni järele jääb.

Kolonisatsioon peab 2,600,000 saklast maale tooma. Seega peab 2 miljoni wõõra wastu 3 miljoni saklast seisma. Kuna lätlased ja eestlased luteriusulised on ei paku nende saksastamine suuri raskusi, kui aga riik asja tõsiselt käsile wõtab.

Kõrgematesse koolidesse ja kahte ülikooli wõetakse ainult Saksa wanemate lapsi wastu; lätlaste ja eestlaste lapsi wõetakse ainult sel korral wastu, kui nende wanemad Saksa nime wõtawad ja teatawad, et nemad tõsiselt tahawad sakslased olla. Kõige esimene tingimine aga peab see olema, et wanemad kodus Saksa keelt kõnelewad ja isa walimise ajal oma nime Saksa walimise lehtedele lasjab kirjutada. Wanemad peawad töötuse andma, et nad wastasel korral lapsi päält 500 marka iga leskkooli õpiaasta eest ja 2000 marka ülikooli õpiaasta eest wälja maksawad. Poisid astuwad ka sellesse lepingusse, niipea kui nad leskkooli teisi alamasse klassi on jõudnud, niisama ka tütarlapsed wastawas wanaduses. Sellest filmapilgust on wastutus kaheldudne.

Kolme aasta jookjul säetakse kõigis kolmes kubermangus üleüldine suunduslik kooliõpetus sisse. Õpetust antakse Saksa keeles. Mis lätlastesse ja eestlastesse puutub, siis on õpetuse otstarb — Saksa keelt laiasti laotada. Ainult neil lastel, kes on 8 aastat koolis käinud ja tunnistuse saanud, et nad Saksa keelt täiesti tunnawad, on õigus wanemate maaomandust pärida. See seadus astub jõusse kümme aastat pääle selle, kui maa Saksamaa alla saab.

Väti ja Gesti keeles ei tohi ükski ajaleht ilmuda, sest et see üleliigne oleks; sama wähe tohib Väti wõi Gesti ajakirju ja raamatuid wäljaspoolt sissewedada. Posti pääl ei tohi neid wastu wõtta.

*) Weie teame et sakslasi siin mitte üle 6 prots. ei ole.

Kümne esimese aasta jooksul peetakse eestlaste ja lätlaste jaoks jumalateenistust nende keeles, siis aga hakatakse sedamööda, kuidas sakkastamine edeneb, jumalateenistust võõraste keelte pääl wähehaawal ära kaotama. Kolmekümne aasta pärast peetakse ainult üks kord nelja nädala tagant jumalateenistust Läti ja Gesti keeles wänade inimeste jaoks.

Kuna walimistest osawõtmiise õigus, niisama kui paranduse õigus ärasakfanemise kraadist on tingitawaks tehtud, wõib arwata, et kolmekümne aastaga sakkastamine lõpuni on wiidud.

Walitsuse wõimud tarwitawad ainult Saksa keelt, mitte üksnes kõrgemad wõimud, waid ka kohalikud wõimud linnades ja külades. Tõlgi abi wõib ainult maksu eesti tarwitada; maks läheb Saksa koloniseerimise kassasse. Maksu kõrgus määratakse tõlgi abi tarwitaja jõukuse järele.

Kolme aasta jooksul antakse kõigile linnadele, küladele, ühiskunnele taludele, meredele, lahtedele, wäinadele, saartele, jõgedele, ojadele j.n.e. j.n.e. sakkateelised nimed.

Kui omanduse korraldamine on lõpuni wiidud ja suur kultuuritöö nii kaugele jõudnud, et peatselt lõppu wõib ette näha, wõetakse kõik kolm kubermangu Preisi riigi hulka; nad saawad õiguse Preisi maapäewale ja Saksi riigipäewale 56 saadikut walida, mis nende elanikkude arwule 5 miljonile wastab. Kuna ainult sakslased wõiwad walida, wõib arwata, et walimised wana-Preisi parteile kasuks saawad olema.

Viie aastaga on Balti kubermangud sakkastatud. Seesmisel tingimisel on siin jelleks kõige paremad. Maa on sakslaste käes. Suurmaaomandus walitseb wäikemaomanduse üle. Rahwas on luteriusuline. Need kolm asjaolu teewad töö kergeks. Selle juure tuleb veel see, et Läti ja Gesti rahwal keskklassi olemas ei ole ja et kultuur üleni Saksa kultuur on." Edasi arendab Tannenbergi weel seda, kuidas kergesti Gesti ja Läti liikumata warandust ülesosta. Sedawiis rahwast paljaks tehes loodab autor wiimased Gesticlased ja Läticlased ära Wene-maale suruda.*)

*) Waata Gesti Päew. № 49.

Et see ainult mitte tühi ettekujutus ei ole, vaid kawatsum, millel palju sõpru, näitab koolipoliitika Preisi Poolamaal. Poolakate surumine oli sääl nii wali, et aegu on olnud, kus politsei abil lapsi koolidesse weeti ja lastewanemaid wangistati. Jseäranis oli lugu teraw 1906 a. Poola kooliõpilaste streigiaeg, millest umbes 100.000 Poola koolipoissi osa wõtsid. 1906 sai koloniseerimise komisjon sääl samas õiguse funduslikul teel poolakate talusid wõdrandada j. n. e. j. n. e.

Et meil sarnaseid sammusid ägedalt teostada kawatseti, et see vähemalt esialgu sakslaste päädes nagu uimastaw wiin kääris, näitawad kõige selgemini okkupatsiooni päiwil kiirelt asutatud sakstamise sammud, oma kibi wõimu kindlustamise kaudu Balti hertsogiriigi loomise kujul ja tugewalt tõuswad hääled meie maa koloniseerimisest Saksja talupoegadega.

Rahest esimesest nähtusest kõneleme allpool, siin aga puudutame lühidalt nende koloniseerimise kawatsumi ja sellehääks kulutatud sõnu wiimasel ajal.

On ju meil meeles waremaid aastatest, kuidas ütsikud mõisnikud, olgugi et nemad Eesti töö jõudu õige tugewaks hindasid, ometigi rahwuspoliitiliste sümpaatiate pärast meile ühte ja teise mõisa saksja moonakaid töid. Olgugi, et need moonakad ennaft Eesti omade kõrwal töötegemise seisukohalt hästi ei esitanud, olgugi, et mõisnikud, kes neid warem kutsusid, pärast häämeelega minna lastsid, — nüüd kõneldakse, nende toomisest jälle, kihutatud sellele sammule maa sakstamise uimastusest.

Prof. Dr. R. Seeberg ütleb oma kõnes „Baltenland und Kultur“: *) „Meil läheb Baltimaad tarwis kui kaitsewali Jda wastu ja kui asumaad, nagu seda tahtnud meie esivanemwad kunagi seitseme saja aasta eest.“

20. märtsil kõneles riigipäewa päänõukogus Kuramaa küsimuse üle rahwuswabameelne Junc. Ta ütles muuseas: „Kuramaa kroonumõisad on Saksja tagasirändajale kohaseks asumaaaks. Salandunil Simons ütles:

*) Die Neuordnung unserer Östlichen Nachbargebiete, lht. 31.

Kuramaa rahvusvaheline lõpulist seisukord ei ole veel kindlaksmääratud. Kuramaa kroonumõisjad on asumiseks vabad, kuid asumise küsimust ei saa täna veel lõpulistult ära otsustada.

Tartu advokat Adalbert Volk avaldas „Tilsiter Zeitungis“ kirja, kus ta Baltimaade koloniseerimist Saksa tööliste ja talupoegadega jutustab. „Postim.“ (nr. 51) järelle arendab see herra oma mõtteid järgmiselt:

Kolm Balti kubermangu kokku on nii suured (92,000 ruutkilom.), kui terve Ida- ja Lääne-Preisimaa ja Pommerni kokku, ehk aga niisugused pinna poolest, nagu Baieri ja Württembergi kuningriik kokku. Siin aga elada ainult 28,8 inimest ruutkilomeetris, kuna Ida-Preisimaal 55,8 ja Lääne-Preisimaal 66,7 inimest jellesama pinna pääl aset leiavad. Maapinnast olla läbistatku ainult 23 protsenti põllu all, kuna Saksa riigis 50 protsenti kõigest maaft künnipinda on.

Sellest järeldeb nüüd herra Adalbert Volk, et rahwa arv siin nii peaaegu, kui maa vabaks saab, kasvama peab kuni 4½ miljoni pääle. (Ida- ja Lääne-Preisimaal olla kokku 5½ miljoni elaniku). Saksa emamaa võiks A. Volki järelle siit aastaks saada: 1 miljon tonni vilja, 100,000 hobust, 12,000 farmloomat, kuni 900,000 siga ja 36 miljoni liitrit piiritust. Sellega oleks Saksumaa sisseseo tarvidus laetud. Kui maa umbes seda nägu peaks olema, nagu Preisi Idamaad, siis tuleks A. Volki arvamise järgi 23,000 ruutkilom. põldu sümendatult harida ja teist 23,000 ruutkilom. uut põldu üles harida.

Sellele seletusele teeb A. Volk järsku ootamata järelduse, et Baltimaale võivat 2 miljoni Saksa kolonisti elama asuda ja siit maad ning tööd leida. Sest ta lõpetab: Uued maad annavad meile ta asumaad; 2 miljoni Saksa kolonisti võib jüa asuda. Suurpõlvupidajad on üks kolmandik osa oma mõisatest enne sõda maksvate hindade eest asumise jaoks pakunud. Seda Saksa rahvale pakutud rahwavaranduse kingitust ei tohi tagasilüüdata. Väetlaste ja eestlaste käest ei olewat tarvis maad ära võtta. . . Saksa tööline ja talupoeg on kõige suurema sõjaraaskuse kannud, neil on õigus nõuda, et nende

elamise võimalus kindlale alusele rajatakse. Selle tarwis on Viivi-, Cesti- ja Kuramaa — see kõige wanem Saksa asumaa — Saksa laadilikult hoitud, et teda oma otstarbeks jälle emamaa sülle tagasi anda.

Neid mõtteid lugedes tuleb meele, et meie rahvast terweni üks kuuendik, ehk weel rohkemgi wälja on rändama sunnitud. Meie asunduste urija A. Rigoli kokkuvõtete järele elab eestlasi Wenemaal, Siberis, Kesk-Aasias, Ameerikas j. n. e. umbes 250,000. Kogu Weneriigis on 318 Cesti asundust. Üksi Siberis elab umbes 100,000 eestlast (Siberi wabariigi duumasse patuti eestlastele 5 kohta). Just meie kodumaa kisedawad agrarolud on sundinud meie rahvast siit suuremal arwul lahkuma. Just moonakad, kandimehed, maatamehed on siit pääsjalikult sunnitud olnud eemale tõttama leiba otsima. Põhja sõja aegne rahwa wäljajaatmine, Maltswetiaegne rändamine Krimmi ja Samarasje j. n. e. ja weel 1908. aastal, nagu Rigol tõendab, uute asunduste rajamine — siinsete olude walusad puudused on seda sundinud tegema. Saksa aadel pigistab siin filmad kiini ja teeb näw, nagu oleks põhjendatud meie maa elanikkude õredus rahwa kaswamatusega. Suured ning põhjalikud uuendused sotsiaal aladel on tarwilikud. Küll siis meie rahwa pojad paljud koju pöörawad — ja nendel on selleks suuremad õigused kui wõdrastel moonakatel. Ei tohita ka seda unustada, et meil, hoolimata wäljarändamisest weel praegugi üle 60 protsendi maata inimesi on. Sotsiaalne ülekohus hoiab maad mõisnikkude käes. 1906 a. andis Viivimaa maapäew arwud meie maaolude kohta. Sellejärele oli kõigest maast talupoegade käes 43,0 protsenti, mõisnikkude käes 46,4 protsenti, 8,0 prots. kroonu, 2,3 pr. kirikute ja 0,3 protsenti teiste käes; seega on 688 mõisnikul niisama palju maad, kui 31,838 talupojal. Kuramaal on 9 mõisniku perekonna käes 502,060 tiinu maad, mis terwelt $\frac{1}{3}$ terwest Kuramaast wälja teeb. Suur osa maaelanikkudest on täitsa ilma maata. Rõnda tuleb Baltimaal, kui ainult maainimesi meestejoost elanikke arwesse wõtta,

8 protsenti maaga inimesi kuna 92 prots. maaelanikkudest ilma maata on („Post.“ 16. 1818).

Tarwis on uuendus, aga mitte maa pärisrahwaste surumist Balti köisfaksluse waimus. Balti aadel ja teised ringkonnad pole aga selle pääle mõtelnudki, waid teewad aga emamaale „omaforti pühapäewalikke kingitusi“.

Saksamaa ajakirjandus, mis mõnegi sarnase kawatsuse pääle õige külmalt ja kainelt on waadanud, wõtab selle plaani, küll ka omamoodi huwitatud, õige tõsise hindamise alla. „Tall. Teataja“ awaldab ühe sarnase „Berl. Tagebl“. Bernhard Derenburgi sulest awaldatud kirjutuse kokkuvõtte, mis näitab, kui raske samm siiski see kõlaw koloniseerimise idee teostamine dieti on: „Wenemaal on umbes 1³/₄ miljoni Saksa soost talupoega-asunikku. Need on Wolõnias, Besjaraabias, Wolga ääres, Kaukaasuses ja Peterburi lähikonnas.

Wene sotsiaalne revolutsioon ja sõja läbi tekkinud wastolud on nende asunikude seisukorra raskesti teinud ja nad oleksid walmis paremasse õhkkonda asuma. Seltsamal ajal tuleb Kuramaalt püüe, neid Saksa-Wenetalupoegi sinna tõmmata. Kuramaa mõisnikud on lubanud ühe kolmandiku oma maast ennesõjaaegse hinna eest asujate tarwis anda, kusjuures 85 prots. puhtas rahas kätte nõutakse, muu osa aga maa pääle kinnitatud wõlaks jääks. Saksamaal tehakse kihutustööd ühe seltsi asutamiseks, millel 50 miljoni marka kapitaali oleks ja mis asunikke toetaks. Pool osa sellest kapitaalist 25 miljoni marka, peaks Saksamaal kokku pandama. Asunikke mahuks kõige maa pääl, mis nende jaoks eramõisate, kroonumõisate ja talu maast jaotataks, umbes pool miljoni.

Peht leiab, et see kawatus mitmete raskustega on ühendatud.

Õsitateks on waja asunikkuudele uute kodude sisseseade, põllutööriistad, loomad jne. muretsejeda. Seda wõib ainult mitmete aastate jooksul ja küsitaw on, kas see muretsemine kohe pärast sõda üleüldise suuremal mõõdul wõimalik on,

Teisets: Kuramaa rüütelfond usub, et kui ta ühe kolmandiku oma maast asunikfude tarwis annab, siis ta hääteo teeb ja ohwrit kannab, sest et ta ennesõjaaegse hinnaga müüb. Kuigi seda hääd tahtmist tuleb tunnistada, peab ometi üttelema, et selles ohwrit ei ole ega ta ka ei jatku. Uute asunikfude juuretuleku läbi tõuseks maa väärtus, põllu- ja metsajasaduste jne. hinnad, ja see oleks Kuramaa maaomanikkudele tasuks — nende tooks nende ohwer suurt „teenimata“ maahinna tõusmist.

Kolmandaks jääks Kuramaa ikkagi, kuigi üks kolmas osa mõisate maad ära antaks, niisuguseks maaks, kus hiiglasuur mõisatepidamine walitseb. Üleliig suurte maatükkide wähenemine oleks just majapidamise seisukohast soowitaw. Misjuguuste maaplarakatega siin tegemist on, näitab see, et üheainsa omaniku käes praegu näituseks 168.000 Preisi morgenit maad on, nii siis rohkem kui suuremas osas Saksja riikides ja wabades linnades. Sellepärast on ka põllumajandus wäga pääliskaudne. Puunduwad ka hääd teed, mis aga wäikemaa- pidamisele tarwilikud on.

Neljandaks: Selleks ettewõtteks läheb palju raha tarwis. Laenu peaks muude allikate puudusel Saksja riik andma. Ei ole sugugi Saksja rahwa kasudes laenu anda, et suurte maaplarakate pidamist toetada ja nende omanikke rikastada.

Wiendaks on Saksja asumaade kohta antawates seadustes asi nii korraldatud, et üffikud maaomanikud oma maast nii palju äraannawad, kui palju nende maa seeläbi wäärtuses tõuseb, et awalikud ettewõtted, raudteed ja muud ehitatakse. See põhjusmõte peaks ka Kuramaal maksma hakkama. Sellest järgneb, et kultuurlisteks otstarweteks maatagawara tuleks luua, mis teede ja awalikkude sissejeadete tarwis lähets. Kas pääle selle ka weel soowitaw ei oleks maamiüki üleseildse kitfendada, et aegamisi niisugust agraar-olude uuendust maksma panna, mis kaswawale rahmaarwule wastab, selle üle jääb tõsijest aru pidada. Niipalju kui Saksjamaa küsi-

musesse puutub, peaks tema oma abiandmist selle järele seadma, et kaitsealustes maades niisugused olukorrad maksma ei jää ega edene- mist ei leia, mis Saksamaal soovimata tunduvad ja mida jääl kehtvalt kõrvaldada püütakse.

Nagu neist Bernhard Dernburgi mõtetest „Berl. Tagebl.“ näeme, nähaße Saksamaal õige selgesti, niisuguste raskus- tega asunikkude toomine Baltimaale ühendatud on.

Nii asjalikud saksamaalase arvamised.

Balti sakslus käis ja jäi muidugi oma arvamiste juurde. Wabamad mõtted ei mahtunud nende „kitfastesse“ aadeli ringfondadesse.

Omajal ajal wabastafid nad rahwa pärisorjusest, aga jättsid ta õhku ripauma: nende maapoliitika on tulise mõegana lõiganud meie südamesse ja need haavad ei parane enne, kui maad mitte meie rahwa kätte ei saa. Gestimaa kroonu, kiriku ja rüütlimõisate pääle on Gesti rahwal ainuõigus. Meie maatamehed ootawad neid — ja aeg tuleb, mis siin õiglaselt kohut mõistab.

Saksastami:e hoog okkupatsiooni päiwil.

Kui sakslus maa koloniseerimisest Saksa talupoegadega esialgu ainult unistawaid juttusid wõis ajada, koloniseerimise feltsi ja kapitaali asutada*) jne., siis sirutas ta käe nüüd maa- päriselanikkude saksastamiseks kohe tegewusesse. Sest siht oli selge, maa päriselanikud peawad võimalikult kiiresti ümber- rahwustatud saama. Selleks awaldame üfsikute autorite mõtteid. Nii kirjutab Rudolf von Hoerner-*Jhlen***)

*) Digu tähendatud, et 1. mail 1918 Berliinis teisel isamaa- lisel kongressil, admiral Tirpitz juhatusel mõte liikuma pandi, et Baltimaadesse uus koloniseerimise tee awaneb. Selle korraldusets määras Sakteni maapäew pool miljoni marka. (Berl. Tag. 16 V.18).

**) Kuramaa maapäewa esimees.

oma raamatus „Baltische Zukunftsgedanken“, mis Leipzigis 1917 trükitud: „Maa peab safsastatud saama, enne kui ta võiks hädaohuta enesele ja emamaale omandada avaliku elu vormid. Dige ja järjekindel safsastamine on siis kui eeltingimine efilohal riigidigustliffude küsimuste lahendamiseks; see nõuab abinõude tarwitamist, mis ei tohi olla ärrippuvad lahmatuist inimsusföbraliffudest teooriatest, ega parlamentaristlistest enamusotfustest; raudse käega tuleb läbiwiia lõit, mis lord tunnistatud möödapääsematuks wajaduseks“... „On imestamise wäärt ja teatawolt seisukohalt isegi kahjatsemise wäärt, et need mitte enam kaswawad rahwakillud (s. o. eestlased ja lätlased) juba ammu pole leff kõrgelt üle ulatawat Saksja kultuuri sulanud keeleliselt lõpulkult kokku“... „Tõde jääb, et Eesti ja Läti kultuurilik arenemine on süündinud Saksja waimlise elu põhjal. Waadatagu mis eluala tahes: usu, kõlblise, õiguse, perekonna ja majandusliffu elu, igalpool leiame tõendusi. Selles põhjenebki Balti sakslaste usf, et wõdraskeeliste rahwaste täielik safsastamine täide läheb, seesmisest wajadusest wõrdlemisi lühikese aja jooksul.“ Kõgu poliitika tarkus olgu selle raamatuse järel: „Suawiter in modo, fortiter in re.“ ja meie rahwastest, s. o. eestlastest ning lätlastest saada „sakslased, wõib olla weel kaua tunduma isefuguse wärwiga, kuid see ei wähennda nende wäärtust kõgu sakslusele.“

Sunniaartikkis Post. nr. 89 „Baltimaade minewiku üle“, korutatakse sedasama: eestlane, kes jõukuse eht hariduse poole üles terkis, omandas automaatsliffelt Saksja kultuuri“... Tõepoolest ei näi meile enam kahtlane olewat, ja kõige wähemalt maa Läti osas oli üleüldine kindel arwamine (!) et kolme Pääneprowintsi liitumine Saksjamaaga juba ümberliffkamata on kindlustatud (!) Wuretsseb Saksja walitsus mõne sotsiaalse õiguse eest maal, ei ole ka juuri rahwusliffi kofkupõrkeid mitte wäga karta. Seks ei ole eestlaste ja lätlaste arm mitte suur küllalt, selleks puudub neil tugi oma riigi pääle wäljaspool meie piirifid, selleks on nad wäljanõgemise ja mõttemiifi poolest ka juba liig palju Saksja kultuuri-olluseid enesesse wastu

wõtnud, iseäranis aga ewangeeliumiusu . . . (see wiimane tohiks küll kõige nõrgemaks argumendiks olla, sest ega ainult Eesti ja Läti rahwad „Saksa“ usku pole, sellepärast aga teisi Saksa-usulisi ometi sakastada ei mõelda!) „Nii iseenesest mõistetaw kui ka täna mõte on, et Elsass-Votring Sakhamaa on ja Sakhamaa juure peab jääma, niisama loomulikult vaatame me ühe inimesepõlwe järele Baltimaa kui Sakhamaa pääle, mis meile ühes Straßburgiga ja Mezigiga Saksa alandamise ajal kaduma läks ja nüüd kodumaa juure tagasi tuleb. Wäheste aastakümnete järele on need kolm Balti prowintsi Saksa riigiga täiesti kokku julanud ja wõiwad enesel, majanduslikult wägewalt edasi jõudnud, selles kõigi oma elanikkudega hää tunda.“

3. mail kõneles Tartu ülikooli aulas Königsbergi prof. Bezzenberger aine üle „Baltimaa rahwas.“ Tema arwates olnud siinsed asjad kõik kõige paremini arenemas, kuid Wene walitus olla, nagu 1905 aasta nättab, eestlased ja lätlased sakslaste vastu ülestõhutanud. Minufene asi, mis kõneleja Balti rüütelkonnale süüls pani, oli see, et ta eestlasi ja lätlasi mitte ümber pole rahwustanud.

Kõike neid ülemalawaldatud sõnu ja wäga palju teisi farnaseid filmaspidades kui kohaliku saksluse ja nende emamaa mõtteosaliste südamehääli, mõistame seda ägedust ja ülepäätaela kiiret tormamist, mis sakslus okkupatsiooni päiwil kohalikkude korralduste ja rahwaste sakstamise suhtes ette wõttis. Kui siin ja jään mõnes ülestõuses ja päewakäsus, mõnes sunniartikkelis ehk programmitõnes ka tõesti mõni pehmemdam lause langes, mis lubas rahwaste kultuurilikke iseäralduji, keelt, kunsti, kirjandust jne. waba hoida igasugusest surwest, siis tõlawad need nagu Sakste ennastpetlikud hääled nende eneste, wõib olla, inimlikult protesteerima südametunnistuse waigistamiseks, ning ühtlasi meile kui lõõmise järele tehtud filmakirjalit paitus — tibe ja õudne nali keset hirmjaid operatsioone.

Meie nägime, kuidas suure kiirusega igal pool Saksaa ametnikud nimetati, nägime kõik, kuidas Saksaa keel ruttu ja ainukeseks ametlikuks keeleks tehti. Kohtud preijistati tuntawalt, Saksaa passid tehti sunduslikkudeks jne. jne. Saksaa ajakirjandus ujutati üle igasuguste kirjutustega, kuidas siin Saksaa iseloom riigidigusseliselt kindlustada tuleb ning ametlikuks keeleks ainult Saksaa keel kuulutada. Tulla külmalt talitada ja järelandmataalt. Omawalitsuse asutustes ja kohtutes wõida tulewikus küll ka rahwa keelt tarwitada, ei tohitaks aga mitte nõuda, et ametnikud seda keelt peaks mõistma.

Koolid, mis on iga riigiwõimu juures ümberrahwustamise teenistusesse pandud, wõeti ka siin õige kiirelt tule alla. Nad muudeti otsekohe saksa keelseteks, maal walla ja kihelkonna koolides tõsteti Saksaa keele tundide arv kuulmata kõrgele (tuletagu meelde Tannenbergi retsepti!); kirikuõpetajad, kellele koolide üle jälle suured õigused muretseti, surusid usuõpetust ja kiriku laulmist; nii jäi koolis hariduseandmiseks weel wähe mahiti.

Ülikool kuulutati 20. märtsil kindral Adamsi käsul „Saksaa ülikooliks.“ Saksaa keisri pildi all kõnetoolil mõnitati ülikooli Wene aegist elu ja õnnistati filmapilku (15. sept.), mil jälle Saksaa waim Tartu aulas lehwida ja oma eht „Balti noorust“ wastu wiia Saksaa teadusele.

Minul isiklikult oli wõimalik kui ajakirjanikul jessel pidulikul aktusel wõibimine. Huwitaw oli näha, kuidas Saksaa seltskond kõiki oma inimesi, leda wähegi wõimalik kokku saada, seks korraks aulasse oli mobiliseerinud. Ilmunud olid ka wanad tudisewad eidekesed, kes hääle meelel oma podatud õnnistust olid tulnud nägema „oma filmaga“. Oli ju neil hää waadata oma emamaa kullisid, millega olid kaunistatud rõdude ääred. Olgugi, et kõnelejad wana laulu laulsid, et ülikoolis poliitikat ei aeta, lasti ometigi ainult Saksaa waimul, Saksaa kultuuril ja Saksaa wägewusel elada. Isegi Saksaa riigilaulu lauldi waimustusega.

Kõige isamaalikuma kõne pidas miidugi „baltlane“ rektor Dehio, kes seletas, et tema kui sakslane (Wene revol. aeg

seletas ta üliõpilastele, et tema „kui eestlane“ . . .!) ja truu Baltimaa poeg Saksa olluse, Saksa teaduse ja Saksa waimu uuestiüandimisel toonitab, et unes ülikoolis rahwuslist wiha-waenu õhutada ei tohi ega poliitikat ajada ei tule, kuid ülikoolis „on õpekeeleks Saksa keel ja (!) wõibki ainult Saksa keel olla.“ Rõne lõpul lauldaske: Saksa sõna kuulen ma jälle. Ole terwitud ilus Saksa isamaa . . .

Muult üliõpilasi oli wähe. Eesti üliõpilaskond, kes Saksa okkupatsiooni wõimude tegewuse üleüldse ja ka sarnase ülikooli uuendamise õigusewastaseks pidas, kuulutas oma Aj. Kogu kaudu Saksa ülikooli wastu boikoti wälja. Ülikooli astus eestlastest ainult õige wäikene arw mitteorganiseeritud ja üks organisatsioon.

Nii oli Saksa tegewus, kes ülikooli maaillikooliks nimetas, maa päriselanikud sellest eemale peletanud oma kuulmata kitarinmalise kooli wägistamise poliitikaga.

Kellele awati Saksa ülikool? Muudugi nendele, kes pooliitiliselt tõntsid, ehk kes iga wiisa all rahul on, nagu juudid, kes suuremal arwul ülikooli tõttasid ja sakslastele, keda wiimase okkupatsiooni wõimude ajal korraldatud üliõpilaste lugemise aegu ülikoolis oli ainult 64.

Kooli poliitika juures olgu tähendatud, et siin iseäralise hoolega kooliõpetajaid sorteeriti. Seda tõendamad mõnedki kooliwalituse kooliõpetajate nimekirjad, kus nii mõnegi nime tahta on kirjutatud „unbrauchbar“. Saksa kooliõpetajate poolt tagandatud Tallinna kommertskooli direktor Annusoni nime järele on koguni õige wihaane märkus tehtud, nimelt: „der böse Geist“ — tige waim. (Sotsialdemokraat nr. 10, 1918).

Eesti emakeelega koolid olid küll lubatud, kuid nende programm ja korraldus tuli kohe ümberluna Saksa eestujude järele; ühtlasi tehti nende awamisele palju takistusi. Pärnu Eesti gümnaasiumile tuli awamise luba alles siis, kui Saksa-maa revolutsioon siinsete wõimumeeste olemise juba apraks tegi.

Et Saksa kultuuri kandjatel Eesti haridusepüüded pinnaks filmis olid, näeme sellest, kui hoolimataalt ümberkäidi Tallinna rahwailikoolide Seltjiga. 6. augustil sai seltsi

esimees J. Annusson linnapäälitult kirja, et käst on tulnud nimetatud seltsi kinni panna. Wabaherra von Seckendorff seletab ka kinnipanemise põhjuse ära: „Määrused rahwaülikooli uue korralduse ja kõrgemate ning keskkoolide korraldamise ja ülewälpidamise asjas toowad praegusel ajal niisuguse hulga ülesandeid kõigile asjaosalistele ringidele, et otstarbekohane ei ole jõudusid ja abinõusid kullustada.“

Rinni pandi veel ka kutseshariduse selts, üürnikkude selts, ametiühisused, karakuseeltside keskkomitee tegewus pandi seisma j. n. e. j. n. e.

Nii tormas saksastamise hoog täie auruga, ilma et ükski hääl Balti laagrist selle vastu häält oleks tõstnud. Olgugi, et mõnelt poolt v. Tiedebohl „äärmissaks“ Saksa wanameelsaks tunnistatud, ometigi käis ka nende „wabameelsem“ wool tema poolt avaldatud sõnade järele: „Disas on nüüd jutt Eesti iseseiswusest, nüüd maksab ainult wõitja sõna ja wõitja õigus. — — —“

Issearalikku tähelepanemist teenib ka see, kuidas Saksa ringkonnad meie majanduslist elu oma käpa alla suruda püüdsid.

Tuletame selles mõttes üht Berliini lehtedes ilmunud sõnumit meele: „Praegu on kohalistes kaubanduslistes ringkondades käsil suurema aktiwa seltsi loomine nime all „Ülem Jõdamaade Majandusline Selts“, mille ülesandeks on okupeeritud mail maade ülesostmine ja majandusliste ettevõtete korraldamine. Üuest aktiwa seltsist mõtawad osa tööstuse esitajad ja põllupidajad, siis veel Balti suurmajanduse korporatsioonid. Esimeseks tähtsamaks sammuks oleks igasugu obligatsioonide ja talurahwa pankade pantpaberite ülesostmine. Seltsil on suurem summa abiraha riigi poolt tarwitada.“ Wäga wõimalik ja tõenäolik, et selle kawatsewusega ühenduses seisawad need määrused, mis meil ära keelasid liikumata waranduste müümise ja ostmise: meie warandust kawatseti Saksa kapitaali abil meie käest ära wõita.

Et meil ka Eesti tööstuse kallal juba ruttu hammaft ihuti, näitab kujulalt waheljuhtumine Tartu endises Faure wabrikus,

mille kohta käiwa seletuse meie siin lühidalt awaldame „Cesti Päewalehe“ nr. 41 järele:

Rodumaa tööstuse eest hoolitseb praegu Tallinnas „General-Kommando Nord'i“ juures asuw „Fabrikabteilung“. Selle eesotsjas seisab rittmeister von Koatsch, tema abiliseks on insener Magnus. Tartu wabrikuid käis nende poolt rewideerimas keegi Bidder.

Tartus läks F. Faure wabrik ostuteel eestlaste kätte. Uued omanikud oskasid asja nii forraldada, et wabrikuosalfond wabriku oma kaitse alla wõttis. Wabrikule anti tunnistus „Beschlagnahm“; see tähendab: wabrik on osakonna kontrolli all ja ilma tema lubata ei tohi mingit muutust ette wõtta. Osakond määras wabriku Tartu maakonna põllutööriistade ja masinate parandamiseks ja uute walmistamiseks. Oma poolt lubas osakond materjaali muretsemiseks abiks olla.

Asi hakkas algusest pääle hästi minema. Enne oli töölisti 25, nüüd on juba 85. Arwu oleks wõinud weelgi suurendada, kuid tööriistu on raske saada ja ka takistusi tehti sealt, kust üleüldse oodata ei teatud.

Tehas sai alguses Tallinnast õige wabalt mõned wagonid malmi ja koksi. „Rohstoff“ ja „Handelsabteilung“ ei olnud olemas. Kui see elule tekkis ja tema esitaja wabrikut tuli waatama, siis oli kohe esimene küsimus, kui palju töölistes palka ja awad. wastati — keskmiselt 6—7 Kerenksi rub. päewas (tööpoolest oli palk siis mitte alla 8, praegu keskmiselt 9 Ker. r.) Palka kästi wähenendada. — Alguses saadi Osakonnalt üks nõusolew tunnistus materjaali sisseweo jaoks Tallinnast. Pärast hakati igasuguseid takistusi tegema. Siin tunti konkurentide kätt. Wõistlejad sakslased jäid meie ette wõttest maha.

Cesti tehasele woolas nii rohkesti tööd koku, et ära ei suudetud teha. Pääle selle tegi pääwalu konkurentidele ka see asjaolu, et meie tehasel 8-tunniline tööpäew oli, kuna neil aga 10-line ja ka palgad nende omadest tükk maad kõrgemal olid.

Alguses katsuti osakonnaga õige „diplomaatiliselt“ asju ajada, kuid wabriku walitsusele naerdi lausa näkku.

Kuud poolteist tagasi, kui tehases juba üle 60 töölise oli, hakkas sepasüite tagawara lõpule jõudma. Mindi osakonna juhataja jutule.

„Kuidas? Teil juba nii palju töölisi? Jalamaid laske suurem osa lahti. Jätke ainult 20. Ja needki tehku ainult pool päewa tööd. Teie raiskate ju palju materjaali.“

Küül katsuti näidata, et töökojas päewas segiläbi 7—8 kahetöölise atra walmis tehakse ja mõne äffe jekka, et ka rohkesti põllutööriistu parandada on ja põllumehed ilma tehase abita päris kimpu jääks, see kõik oli nagu wesi ane selga. Ja nii ei jäänud wabriku wolinikul leitenandile muud üle wastata:

„Ühtegi töölisi lahti ei lasta, wõtame weel igapäew juure. Kui Teie tahate niisugust käsku anda, siis tulge ja ütelge seda ise töölistele.“

Leitenandi-herra ei tulnud.

Ja nii sõdib wabriku ärijuht tänapäewani. Tallinnast ei lubata muidu wälja wedada, kui Tartu „Rohstoff“ ja „Handels-abteilung“ nõusolemist ei awalda. See ütleb kategooriliselt ära. Kuigi wabrikul korda on läinud Tallinnast siiski materjaali saada, siis ainult sel teel, et wabriku esitajal Tallinnas „hädad tutwused“ on.

Wabrik on kõige suurem Tartus. Temal on suur walmimise-abi. Tartu Eesti põllumajanduslised korraldused ja ärid on temaga ühenduses. Nad saawad ainult sealt atru ja äffeid. Kawatseti hekslimasinaid walmistama hakata, millest õige suur puudus on. Tõrwaahjude ja kännukaalumise masinad on käsil. Sakjamaalt ei ole esiotsa põllutööriistadest midagi loota.

Wabriku ärijuhiks on endine ühistegelane. Ta püüab oma saadusi ainult ühistegelisele ettevõtetele ja soliid äridele ehk otseteed tarwitajatele müüa. Nii näit. tulewad wabriku kahetöölise adrad ühijustes 150 Kerenski eest müügile, kuna sahkerdajad palja adra nina eest rublat 30—40 nõuawad.

Kui kaua nimetatud wabrik sarnase ruusika all suudab töötada, on väga raske ütelda. Ja kui ta seisma jääb, siis on jahkerdajate käed wabad.

Tallinnast aga weetakse toorest materjaali hoolega lõunasse. Ei küsita sellest, et seisma pandud wabrikuteest mitmed peaksid uuesti tegewusesse asuma, et kohalike tarwidusi täita; ei lasta töötawatel wabalt areneda. Ja sellest, et töölised ilma tööta kaua ei suuda vastu pidada, ka ei hoolita."

Nii piüdis Sassa wõim, sel silmapilgul, kus tema käes ohjad seisid, meid häwitada waimliselt ja ruineerida meie tööstust. Et siin just tugewamat osa kohalikkude Sassa ringfondade sibilik tagantihutamine mängis, sellejuures ei tohi kahelda. Sest Saksamaa wabamates ringfondades ilmus küllalt pahandawaid kirjutusi siinse tegewuse kohta. Isegi riigipäewal üteldi tihti terawusi. Kuid meie sakslus käis kindlal sammul oma pimedat teed.

Kõiki nähtud Sassa plaanisid pidi lõpulistult kandma ja edasiarendama Balti riik.

Balti riik.

Miks oli Liivi, Kura ja Cestimaa mitme rahwuse sidumise kombinatsioon tarwilik Sassa ringfondade meelest?

Kuramaa rüütelkonna maapäewa esimees kirjutab 1917 a. oma raamatuleses „Baltische Zukunftsgedanken“: „Kuidas otstustada Balti küsimust? Kas jeda tagasianda lagunewale Wenemaale? Wõi lasta ilma-türrannide inglaste alla? Ehk lõpuks, lüua iseseiswad rahwakillukeste wabarriigid, ilma iseseiswa kultuurita ja ilma iseseiswa otsuswõimuta?“

Prof. Seeberg *) arendab oma seletuses nendele küsimustele soowitawa wastuse: „Sarnased piiririigid (mõeldud piisike si rahwusriike) on just kui loodud enamuse, walskuse ja tülide kandjad. Need iseseiswad wäikesed riigid ei seisa muidu jalul, kui juhitud saladiplomaatiast.“

*) Die Neuordnung unserer Östlichen Nachbargebiete.

Sunniartikkelis Post. № 85 seletawad Saksja mehed omi püütbeid: „kõige tugewam motiim, mis ühise Balti riigi asutamisele sunnib, on Saksja olluse laialiiolek üle kogu rannamaa. Kui Baltimaal ainult Läti ja Eesti rahwused oleksid, kes territoriaalselt lahus elawad, siis oleks tarwe ühe ühise riigi järele palju nõrgem. Aga selle läbi, et nendele rahwastele kogu Baltimaal ka Saksja ollus juure on lisatud, on wahetord ses suhtes hoopis teine. Et Saksja ollusel meie maal, ta omandusel ja kultuurilisel arenemisel suur tähtsus on, ei saa ometi salata.

Saksja ollus on see, mille pääle mõlema rahwuslikult lahutatud Baltimaa osa wahel kokkukuuldumus pääasjalikult põhjeneb.“ Edasi räägitakse kokkuleppimisest, „mille juures kõigi osawõtjate põhjendatud huwid tähele pandud oleks, mitte aga wägivaldse üleseadmise läbi ühe ehk teise wõimu poolt teisest küljest“. (kui külma rahuga soowitakse üksmeelt, aga just ise tarwitakse wägivalda kõige terawamal kujul).

Berliini lehe „Die Grenzboten“i“ wäljaandja Georg Kleinow arutab Balti küsimust majanduslikult seisukohalt ja ütleb muuseas: Nüüd ei tule küsida, mis teeme meie Saksja wäe käes olevate maade rahwustega, waid, kuidas ühendame meie need maad majanduslikult, et neid idasse wiima kasude silla tublideks kandjateks teha. Lääne mere maad tulewad majanduslikkudest waatepunktidest wäljamineks korraldada ja mitte rahwuste õigusest.“ Uus idamaa poliitika alus oleks „maade kokkuliitumine rahwustest hoolimata tähtsaks majanduse-ühenduseks, milles kõige tublim ning haritum ja ühtlasi ka kõige jõukam rahwus wastuwaidlemata juhtiwat osa peab etendama“ j.n.e.

„Dorp. Zeitung“ kirjutab artiklis „Saksamaa ja kodumaa“: „Saksamaa ei ole mitte ainult Baltimaa wiletsusest päästja, waid ta toob temale weel ühe waranduse, mis on uii kallis, et aega lähleb enne kui tema täit wäärtust hinnata mõistame — ta toob meile isamaa. . . . Meie järeltulejatele peab

kui muinasjutt kõlama, et lord meie esivanemad ilma isamaata elasid. Selle võitmiseks ärgu olgu ükski ohwer liig kallis.“

Dr. Kurt Metzger, üks ajakirjanikkudest, kes Baltimaal reisist osa võttis, kirjutab „Leipz. N. Nachr.“, kuidas Baltimaa Saksamaale igatülgsest kasulik on; olla ainult raste wormi leida, kuidas jeda maad Saksamaaga ühendada. Ei võidavat esialgu Baltimaade otsekohese äravõtmise pääle mõelda, vaid tulla jääda esialgu personaaluniooni juure Saksamaaga. Rahvaesitust ei võidavat aga mitte ühetaolise hääleõiguse põhjal kutsuda, see jätvat sakslased tunduvalt vähemusesse ja seadusandlik võim läheks eestlaste ja lätlaste kätte üle. Tsegi ka kahetoja süsteem, mis Saksa suurpõllumeestele ülempojas ülevõimu annaks, ei suudaks vastolusid kõrvaldada; siin olla sõjaväevalitsus kõige kohasem, sest sõjavägi ei tarvitse rahvaesituse soovisid tähele panna. Sõjaväe valitsus peaks kauaks ajaks jääma j.n.e . . .

Kõigest näeme selgesti, kuidas kohalikul väikesel Saksa külluseel kange isu oli siin tol ajal vägewa Saksamaa abil oma ülevõimu, oma peremehe meelt ja waimu kohalikkude rahwaste mahasurumise arwel maksma panna.

Balti riik oma Saksa olluse ainuvalitsuse hoolimatusega pidi selleks võimaks saama, mis kindlate järstude löökidega kõiki eelpool pikemalt awaldatud kawatsusi pidi realiseerima, mis pidi jatkama seda õudset surwe-elu, mis okupatsiooni aeg meile tunda andis. Kuigi juhusel, kus Balti riik tõesti jalad alla oleks saanud, 20 aastasaja waim sellele kae pääle oleks wajutanud, suured kannatused, libedad hõdrumised ja wõitlused oma õiguste eest oleks meie juures jäänud ometigi kauaks ajaks maksma.

Balti eesõigustatud sakslusel oli pimedat usku suure reaktiooni sisse, küllalt oli nendel ka endiselt tuntut jesuiitlikku hoolimatust oma eesõiguste kaitsmiseks, ja nad walisid ühe witsaga löödutena „Dorp. Zeit.“ naiwi plaani uuest isamaast, mille wõitmiseks ärgi olgu ükski ohwer

kallis: — nad töid ohvri, unustasid oma aususe ja püüdsid waletamise ning maa päriselanikkude arvamise wõltsimise abil õnne.

Suure kiruse ja agarusega endid ainukesteks seaduslikkudeks maa ehitusteks tembeldades kuulutasid meie kubermangu endised piiratud fihi korporatsioonid — rüütelfondade maapäewad — endid terve maa hää käekäigu eest hoolitsejateks. Et see kuulmata omawoliline wõimule kippumine (Wene Aj. Wal. Seaduse järele 12 apr. 1917 lõpetati rüütelfondade maapäewade kui omawalitsuse asutuste tegevus; oma wolitused andsid nad Cesti maapäewale üle; juba enne Wene rewolutsiooni oli nendel organidel ainult veel kitsendatud semstwo õigused) kuidagi moodi wälisilma ees maskeeritud saaks ja wabest rahwa filmis osaltki lepitatud, katsuti ja loodi misisjuga wõltsitud laiendatud maapäewad Läti ja Cestimaa esitajateks. Oli ju rahwa häält tarwis, aga ometigi ei tohtinud wõimumeeste huwides rahwas tõelikult häält teha. Sellepärast sunniti, paluti ja käsutati siis maalt wallawanemad kokku, kes maapäewal rahwa nimel pidid tegema neid otsusi, mis wõimumehed ähwarduste ja hirmuwalitsuse abil tahtsid. Pärast otsuste wastuwõtmist kuulutati terwele ilmale wäga asjalikul toonil, kuidas terve rahwas oma esitajate kaudu mitte ainult Wenemaa alt lahti ei taha (selle otsuse tegi meie Cesti maapäew Cestit iseseiswaks wabariigiks kuulutades) waid ühes sellega Saksamaa wägewa tiwa alla astuda mõtleb. Jäeti muidugi seletamata, et Cestimaa wallawanemad kindlasti kõige selle wassimise wastu protesteerida püüdsid ja surwe all „ainult kui isikud“ hääletasid (Nimelt teatati: kes ei hääleta, see loetakse Wene walitsuse poolehoidjaks). Landesraati liigeteks waliti Saksia enamuse läbi need, keda saksad kandidaatideks panid.

Liwimaa laiendatud maapäewal said wallawanemad weel terawamini ülesastuda kui Cestimaal. Seletades, et nendel kui wallawanematel mitte õigusi ei ole rahwa nimel poliitilisi otsusi teha, koguni, kus neil Riitaga midagi tegemist ei ole, andsid 15 Cesti wallawanemat oma protesti ära, mis järgmine

oli: Meie allakirjutanud nelja Cesti maakonna esitajad, kes siia wõõrasse linna kokku oleme kutsutatud, anname sellega teada:

1. Et meid Cesti waldade elanikud 1866 a. wallakogukonna seaduse põhjal on walinud, see seadus aga mitte wallawanematele digust ei anna walla elanikkude nimel riigi ja walitsuse korra muutmisi meie maa kohta ise ära otsustada ehk niisuguseks otsustamiseks oma esitajaid kuhugi asutusesse walida, siis ei wõi meie endid eeltähendatud küsimuste otsustamiseks Cesti elanikkude seaduslikeks esitajateks pidada, ega arwa meil enestel wõimu ja wolutusi olewat maa ja rahwa kohta siduwaid otsusi teha, seda rohkem, et 1866. a. walla walimise seadused 1917. a. 22. juunil äramundatud ja enamasti uued wallawanemad ja wallawalitsused meie asemele seadusliku korra järele walitud on. Meie ei wõta sellepärast mingisugusest hääletamisest osa, millega Cesti rahwa ehk Cesti maaosade tulewikku tahetakse siin ära otsustada.

2. Endise Liivi kubermangu põhjapoolsed maaosad ja Cesti kubermang on Cesti rahwa elamisepiiride järele seaduslikul alusel üheks poliitiliseks üksuseks ühendatud, millega Cesti rahwa põline tung ühinemise järele täitmist on leidnud. Kogu Cesti rahwal on 30. märtsil 1917. a. antud seaduse põhjal oma täieõigusline esitus Cesti Maanõukogu ehk Cesti Maapäewa näol olemas.

Et nüüd jälle endiseid kubermanguwahelisi piire maksmaks tahetakse tunnistada, nimelt üks osa Cesti rahwast peaks meie naabrirahwa lätlastega üheskoos awalikke asju ajama, kuna mõlemad rahwad täiesti ühelmeelisel selle poolt olid, et neil parem on lahus oma keskel ja omas keeles mõtteid waretada ja otsusi teha, siis awaldame sellega siin kui Cesti rahwa liikmed, kes oma rahwa südamel soowide wastu minna ei taha, findlat nõudmist, et Cesti poliitiline üksus, ühendatud Cesti ja Põhja-Liivimaa, edaspidi maksmaks jäägu ja kogu meie maa ja rahwa esitus, 30. märtsi 1917. a. seaduse põhjal walitud Cesti Ajutine Maanõukogu ilmataksistamata oma tegewust jatkata wõiks.

3. Eesti rahva seadusliku esitajana on Eesti Maandõ-
 kogu meie maa saatusse kohta Wene walitsuse poolt wälja-
 kuulutatud rahwuste enesemääramise dekree di põhjal otsuse
 teinud, et Eesti peaks tulewikus iseseiswaks rahwameelsaks
 wabariigiks saama. Meil ei ole põhjust kahelda, et see otsus
 Eesti rahwa enamuse soovidele ei wastataks, meil ei ole õigust
 seda otsust siin Eesti rahwa nimel muuta. Meie wõime oma
 südametunnistuse järele ainult tõendada, et see otsus Eesti
 rahwast rõõkem rahuldab, kui mingi muu otsus meie maa
 tulevase riikliku korra kohta. Igasugune muu otsus käiks
 Eesti rahwa rõhwa enamuse tahtmise vastu.

4. Eesti rahwas tahab wabalt, erapooletult ja teiste
 rahwastega sõbralikus wahekorras oma riikliku korra järele
 elada. Mil kujul aga Estimaa ühendusesse Saksamaaga
 ehk mõne teise Läänemere naabri riigiga astuda tahab, seda
 peab Eesti rahwas terve rahwa poolt wabalt walitud esituse
 läbi ise oma asumise pinnal otsustama. Meie aga, juhuslikelt
 wallawanemate poolt walitud isikud, siin wõõral maal, ei
 wõi mingit otsust teha, millel Eesti rahwa tõsise tahtmise
 tähtsus olla wõiks. Seda peame oma südametunnistuse järele
 siin awalikult tõendama.

Rõõte ülemal ettetoodut oma pühaks kohuseks pidades
 siin otsesoheselt teada anda, awaldame kindlat lootust, et
 wägew Saksa rahwas, kelle wäed praegu meie maal Wene-
 Saksa rahulepingu põhjal aidanud korda jalule seada, Eesti
 rahwa iseseiswuse ja enesemääramise piiüetes oma riiklikudele
 ja rahwuslikkudele huwidele mingit hädaohtu ei leia, waid et
 Saksa rahwas ja tema riiklikud asutused rahwaste enese-
 määramise põhjused, mis näüid Wene wabanenud rahwas
 õigeks tunnistanud, aitab Baltimaal teostada, ja et Saksa
 wäed kord siit mitte ainult korra ja julgeoleku kaitsjatena
 rahwa tänu kannetel ei lahku, waid et Saksa riigist see tunne
 Eesti põues igawesti järele jääb, kui wäikerahwaste wabaduse
 kaitsjast ja nende rahwaste piiüetele wastawast wabade riikide
 loojast."

Seda protesti äraandes, tahtsid wallawanemad koos olekult lahkuda, kuid neid takistati sõjavõimude käsuga. Mehed jäiwad paigale, aga ei hääletanud kaasa sellele mida nõuti. Ka landesraadi liikmete walimisest ei mõtnud wallawanemad osa. Sellepääle lihtsalt „nimetasid“ sakslased omameelsed landesraadi liikmed mõnest omameelsest wallawanemast.

Nii aeti halekuulus Riia Landesraat kokku, kus oli maewalt 10 protsendi maa elanikkude esitus koos. Rahwuste järele oli sääl 34 sakslast, 12 eestlast ja 12 lätlast. Nii oli sakslastel sääl kaugele rohkem asemikke, kui eestlastel ja lätlastel kokku. Ja eestlaste ja lätlaste „esitajad“ olid ka need, keda sakslased oma „meelepärastena“ sinna olid toonud. Ei ole siis ime, kui see „ebaesitus“ otse kuulmata „rahwa arwamise weksliwõltjimisega“ 12. aprilli otjustes toime sai. Nimelt otjustati sääl paluda Baltimaad kui ühist riiki personaaluniooni kaudu Preisimaaga ühendada. Maanõukogu nimel saatis eesistuja parun Pilar Saksa keisrile telegrammi, mis järgmiselt kõlas:

„Ühises Maanõukogus ühinenud asemikud kogu Liiwimaa, Eestimaa, Riia ja Saaremaa elanikkude poolt tänawad Teie Majesteeti sügawastliigutatud südamest päästmise eest kõige raskemast rõhumisest. Wabastatud surmahädast ja wägivalda tarmitamisest wõiwad elanikud nüüd oma soowisid maa tulewikuks awalikult kogu ilma ees üles tunnistada ja paluwad sellepärast ühemeelselt, Teie Majesteet wõtku Balti maid kõigiks aegadeks Teie Keiserliku ja Kuningliku Majesteedi wägewa walitsuse kepi all Saksa riigiga ühendada personaalunioonis Preisi Kuningaga“.

Saksa keisri wastuses lubati see ettepepanek hääsoowilikkusega läbikatsuda.

21. aprillil wõeti Balti sakslaste saatkond (parun Dellingshausen, v. Stryk, v. Brevern, Rennenkampff, pastor Hahn ja Dehio ja poeg Tallinnast, Tarrast ja Bulmeringf ja Krasfalu Riiaast ja wallawanemad Murs, Ottas ja Waldmann)

riigikantsleri krahv Hertlingi poolt suures pääkorteris vastu, kus wõltsitud maaesitus oma pühad soowid Balti riigi kohta ettekandis. Hertling on „Deutsche Tageszeitungi“ järele seletanud: „Gesti, Liimi, Saaremaa ja Riia ühendatud maandukogu on nende maade rahwaste „seaduslikkude“ (!) kogude poolt kutsutud efitusena usalduses tema poole pööranud, siis terwitab tema majesteet maandukogu poolt awaldatud soowi, et Kuramaast, Liimi ja Gestimaast, saartest ja Riia linnast üks ühelaadiliselt koondatud monarhistlik-konstitutsioonilik riik asutatud peab saama. Personaal-uniooni küsimus Breiži krooni kanda on majesteeti iseäranis rõõmustanud ja see katsutakse häätahtlikult läbi“ jne.

Misjugune nende konstitutsioon oleks wäljanäinud, selgub saatkonna liikme pastor Hahni seletusest „Lokal-Anzeigeri“ kaastöölisele Berliinis Esplanada hotellis: „Saksa ollus Baltimaal saab loomulikult juhtivat osa etendama“ . . . „Gesti ja Läti elanikud, nii palju kui nad riiklikult mõtlewad, on täitsa Saksamaaga ühinemise mõtte poolt, ainult üks osa Gesti intelligenti kes Wenemaal on studeerinud ja rohkem wene kui eestimeelselt mõtleb (!) on wabariigi asutamise poolt. Need on needsamad isikud, kes praegu erapooletutes maades ümber sõidawad ja liitriikidele filmi teewad“ jne. (just neid mehi, keda Saksa ajakirjandus warem Gesti „marurahwusluses“ süüdistas, nimetab Saksa saatkonna liige nüüd wene-meelselt mõllejateks Wene haridusega inimesteks!)

Nii püüti kogu maailma ees awalikku arwamist Gesti rahwa püüetest wõltsida. Usalt läks see ka lorda, kuid ikkagi ainult nende silmis, kes seda wõltsimist häälmeel el kuulasid.

„Stimmen aus dem Osten“ püüab kiinnitada, et Baltimaal ainult „paar adwokaati ja ajakirjanikku“ demokraatlist walimiseõigust tahtwat. Talupoeg ja kodanik ja igaüks, kellel midagi olemat, ei tahtwat sellest teadagi. See leht püüab seletada, et Gesti töblised poliitiliselt „waewalt iseisewale kursiteele“ ajuwad; selleks olla neid wähe ja nad

olla poliitiliselt loitud „sest enne sõda ei olnud neil isegi iseseiswat sotsialdemokraatlist parteikorraldust“ . . . „Palju tähtsam on Eesti talupoegade seisukoha wõtmine. Kuid töökas ja õigusearmastaja Eesti talupoeg teab wäga hästi, et Saksia walitsemisega kord ja seaduslikkus jälle jalule seatakse. Kõik maaelanikud on Saksamaaga ühteliitumise (!) poolt, ehk nad ei tööta sellele wastu. . . Teistmoodi on lugu Eesti esitajatega linnades, kellel haridust ja warandust on. Nende seas on revolutsiooni algusest päälle kõwa liikumine käimas, mis küll ka Wenemaast täielikult lahti tahab jaada, aga Estimaa iseseiswusele püüab. Nad katsusid enne Soomega wahelorda astuda, siis Rootsiaga, ja kui nad kusagil wastutulekut ei leidnud, wajusid nad ammu awatud Inglise kaisju. Selle woolu poolt on ka saatkond, kes aupüüdja Tartu redaktori Jaan Tõnissoni juhatusel Helsingis, Stokholmis ja Kopenhagenis käis ja ka Saksamaale mõtles sõita. See erakond ei ole arwulisele mitte tugewam, tema seljataga ei seisja sugugi kõik linnalased, aga tema mõju on suur, sest et tema oja ajakirjanduse üle walitseb ja et tema liikmete seas kõige anderikkamad kirjanikud ja kõneweised on. Tema ei tõi aga mitte wõidule pääseda, sest et mitte ainult kõik baltlased, kelle hääled maa tulewiku otsustamises raskesti kaaluwad, kõwasti Inglise „kaitsewalitsuse“ wastu ei ole, waid et ka Eesti rahwa enamus niisugustes sühitides täitsa eemal seisab“ jne.

Kuramaa maapäewa esimees R. von Hoerner-Ohlen seletab,*) et Läti ja Eesti talumees, samuti sulane ei tunnista riigiwõimtu kui autoriteeti ei milleski muus, kui ainult kroonitud isikus jne.

Kust saiwad tekkida sarnased arwamised, nagu oleks Eesti talurahwas ja palju teisi elanikke Saksamaaga ühinemise poolt? Ainult sellest, et Estile mitte wõimalikuks ei tehtud omi arwamisi awaldada, küll aga muretseti wõltsitud arwamist sunni abil. Dlgu fiinkohal meeletuletatud truualamluse

*) Baltische Zukunftsgedanken.

allkirjad, mis talupoegadest mitmel pool hirmu ja ähwardamise abil väljapressiti. Kui kindlalt kõike seda tehti, näitab Eesti-maa rüütellonna noor-ma sekretäri Schulmanni ringkiri, mille see kiriku-õpetajatele saatis.*) Ringkirjas on üteldud, et 12. aprillil wõttis Balti maapäew Riias tuttawad ajaloolised otsused vastu, siiski on soowitaw weel niisi teadaandmisi soetada, mis tähendatud maapäewa otsusi selge sõnaga heaks kiitma peawad. Sel põhjusel pööratakse teie poole palwega, oma äraproowitud jõudu selle suure asja teenistusesse lubada. Edasi seletakse, kuidas ja misfuguste põhjendustega allkirju tuleb forjata. On ju kindel, et nii mõnigi sellesarnastele paberitele allakirjutas.

Märtsi kuu lõpul pandi Wiljandimaa landratite von Sieversi ja von Anrepi poolt kokku käsutatud wallawanematele järgmine telegramm „Saksa Keisri Majesteedile“ allakirjutamiseks ette: „Meie, eestlased, Wiljandi kreisi peremehed Liwimaal, pöörame alamslikuma palwega Keiserliku Majesteedi poole meie enamlaste polkudest äratallatud loodumaad jääda-walt Teie Majesteedi wägewa kaitse alla wõtta, lootes, et wõidurikas Saksa sõjawägi ka edaspidi Liwimaad ja Eesti-maad hommiku poolt pääle tungivate Wene polkude eest kaitsema saab ja ei ühelegi muu Euroopa riigile meie kalli kodumaa kurnamist ei saa lubama. Meie tõendame meiega kindlasti ühendatud Kuramaaga ühes, et meie palawamad lootused selle pääle sihitud on, et meie saja-aastalise ühise ajaloo ja mõne kareda saatuse hoobi läbi kokkuliidetud Baltimaa tulewiku läwel mitte äralõhestatud ei saa, waid üheks riiklikuks ühenduseks ühise walitsuse ja põhjusjeaduse alla kokku wõetud saaks.“

Wallawanemad protesteerijid sarnase nõudmise vastu (E. Päewl. nr. 28), mõned nõrgemad olid siiski juba enne protesteerimist oma allkirjad annud. B Sivers wihastas protesti pärast ja rebis telegrammi lõhki. Kuid siis anti nimetatud telegrammi tekstid wallawanematele wallawolikogudes

*) Eesti Päewaleht nr. 18.

läbiharutamiseks. Wallawolikogud liikkasid aga fakste „waga soowi“ kõige terawamalt tagasi. See näitab, et isegi ka „hallid parunid“ mitte Saksja walitsust ei soowinud.

Sama awaliku arwamise wõltsimiseks sunniti mõnes kohas wallaametnikke sarnaseid wandesõnu lugema, mis otse kuulmata wägivaljana kõlawad.

Narwas wõeti juuni kuul kõigist linna- ja riigiteenistuses olematelt isikutelt allkirjad selle kohta, et allakirjutajatel mingisugust poolehoidmist Wene ja liiduriikide poole ei ole, waid et nad ainult Saksja riigi ja walitsuse kasuks töötawad ja lubawad selleks igasuguseid wõimalusi tarwitada. Walida oli: kas allakirjutada, wõi teenistusest lahkuda.

Nii loodi pinda selleks, et Saksjamaa ja ilma ees tõendada, kuidas Balti hertsogi riigi asutamine ühenduses Preisi- maaga olla rahwa enamuse püham soow. Rahwa suu aga suluti finni halastamata.

Saksjamaal sünnitas see kahesugusid arwamisi. Üks wool, wanameelne kõifakslane hoidis parunitega ühist kurssi, arulam, riigimehelikum ja rahwameelsem pool arwustas aga Balti riigi loomist kõige karedamalt.

Wjakirjas „Neues Deutschland“ (15. märts) kirjutatakse, et Balti sakslased ei leia Saksjamaal sugugi nii suurt sümpaatiat. Teatakse, kui lähedal jalal suurem hull neist tsarismiga seisis ja kardetakse nende Saksja riigisse wõtmisest junkrute mõju kaswamist. Parunid, kes Peterburi koja parketil wäga kindlalt liikuda oskawad, peawad enne õige põhjaliku proowiaja läbitegema, kuni nad sündsateks Saksja kodanikkudeks wõiwad saada.

Riigipäewa saadik Gothein tõi 16. aprillil rea seletusi, mis takistawad Baltimaad liig kindlalt Saksjamaa külge liita. Muu seas ütles ta („Berl. Tag.“ 27. aprillil):

„Peab üttelema, et walimise õigus, mis 70% Balti sakslastele maal ülewõimu kindlustats, täitsa tagurliki laadi kannaks. Oleks wõimata seisukord, kui Saksja riik, kellel endal ühesugune walimiseõigus on ja kes edasi demokraatiseerimise teed sammub, nüüd juureliidetud maadel nii tagurliki poliitikat ajada tahaks. Siin ei ole tegemist koloniaal-rahwastega, kes

ennast waguşi walitseda lasewad: eestlaste ja lätlaste seas pole niihästi kui ühtegi kirjaoskamatat enam. Juure tuleb meel, et walimiseõigus, mis Saksja kättesse koondatud omandusele ülekaalu kindlustaks, mitte ainult kui tagurline abinõu, waid ka kui rahwusline allarõhumine mõjuks ja seega wana wastolu sakslaste ja eestlaste ning lätlaste wahel pääsematalt terawamaks ajaks. Rõigis neis asjaoludes on nii raskete ja ähwardawate konfliktide hallikaid, et poliitiline tarkus wähemalt soowitama peaks Balti küsimuses mitte ülepääkaela toimetama. Kui wõimalik on eestlasi ja lätlasi Saksamaa jaoks wõita, siis wõiks see ainult wabaduse ja kasu, aga mitte sunduse läbi sündida. Muudu wõidakse liig hilja märgata, et uued maaosjad mitte wärskse jõu juuretulekut ei tähenda, waid alalist lahthist haawa Saksamaa kehast.

Riigipäewa pääkommisjonis andis Saksja asekantsler 7. mail Balti küsimuse üle seletust ja sai wäga terawaid etteheiteid. R. f. Haase (ise. sd.) tähendas: Gestimaal seatakse jaatkondi kokku, kes wastuotsja rahwa tahtmisele Saksamaa külge liitnisti nõuawad. Gestimaal walitses kord, kui meie wäed sinna lätsid. Gesti maapäew oli õiguslik rahwaesitus. Siis suruti ajakirjandust ja häwitati kodanikkude wabadused. Rf. Gothein (wabam.): Riigipäewa ja Saksja rahwast on nende maade olude kohta aastatekaupa eksitusesse wiidud. Meie kindralitel ei ole diplomaatilisest annest: kuhu nad tulewad, jääl häwitawad nad iga poolhoidmise. Roske (sd.): meie nõubsiine kantslerilt, et meie endid Gesti ja Wiimimaa asjusse ei segaks. Selle wastu on aga nende maade korrapäranane wägistamine ette wõdetud. Käputäis omanikke, feda feisri ette toodi, ei ole mitte rahwa esitajad ja tsensuur surub tõe maha . . .

Baltimaade landesraatidest kõneleb H. v. Gerlach Berliini ajalehes „Die Welt am Montag“, et Baltimaal on wõimalikud ainult 2 riigikuju: Läti- ja Gesti; riigielu aluseks wõib olla ainult etnograafiline iselaad ja maaelanikkude tahtmine.

Balti parunitel on aga maaesitustes absoluutne enamused,

ehk küll sakslasi 10% ei ole. Ja sarnast asja nimetatakse maa „korrapäraseks“ efituseks. Ja nii lastakse maa tulewiku kohta otsusi teha. Ja sarnaseid otsusi peetakse hääks ja iegi terwitatakse neid waimustusega.“

Sarnased häälid tulid Balti asjust ja parunite tegevusest kuuldawale.

Aga „baltlased“, kes on poliitiliselt täiesti kindnenud, pime ja degenereeruw wõimu ning ülemwalitsuse tunnistaja kitsaks ja arenematuks jäänud Baltimaa feodaal-õiguste kitsastes piirides, jäid kindlaks oma sammule, oma kawatsetud omakaasu kindlustamise püüdele ka siis, kui Saksimaa paremad mehed jeda Saksimaale „õnnetuseks“ kuulutasid.

Järjekindlate sammudega astuti edasi ja anti Wenemaa nõukogude esitajale Joffele märgukiri Saksimaa wahetalituse laudu ära, kus landesraat Baltimaa Wenemaa alt lahti kuulutas. Ara kurnatud Wenemaa pidi järele andma, ehk Joffe küll seletas, et selleks lahthitlemiseks landesraat kui rahwa ebaefitus küll kõige vähem kohane on.

22. sept. kirjutas Saksa keiser ühes Hertlingiga teadaande, et Riia linn, Gesti, Liiwi ja Saaremaa Saksimaa poolt iseseiswaks on tunnistatud. See teade awaldati aga landesraadi koosolekul alles 20. oktoobril. Rahtlemata oleks kõigel sellel malemängul vähemalt lühikeseajalisedki tagajärjed olla wõinud, kui Saksimaa endist sõjalist wõidukäiku jatkata oleks saanud.

Sest Balti sakslus kinnitas (von Hollander lehes „Stimmen aus dem Osten“), et „üleüldise ja ühesuguse walimise õiguse jaoks on lätlased ja eestlased praegu veel vähem küpsed, kui 30 aasta eest“ endise wisadusega edasi kuni wiimse silmapilguni.

Jsegi siis, kui Saksimaal lahthipuknenud revolutsioon meie maa saatusele uusi aegu ettekuulutas, kui Gesti Walitus juba Tallinnas kokku astunud, ei tahtnud sakslased veel kuidagi oma sammudest taganeda: Riia hertsogiriigi hale maapäew istub praegugi Riias koos.

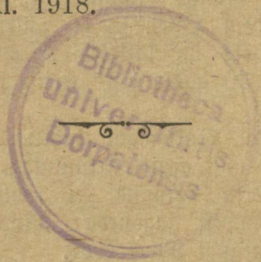
Meie wäitene Gesti on olnud aastafabade festes iga tuule tõugata, iga wägewama suruda.

See pole aga meid mitte suutnud tagasi hoida kosumast. Waid palju enam: just kui kuste oleme waewalt kahe sugu-põlwe jookkul teoorjadest sirgunud filmapilguni, kus haritud rahwana wõime kõnelda oma õigustest. Balti sakslus peab oma eesõiguste ohjad käest ära andma ja astuma sinna aja-järku, kus hinnatakse kõiki ühewääriliselt tema tegude järele.

Minult põhjalikult uuestisündides wõib kohalik Saksa rahwakild ka omale siin kodumaa leida — kui ta teod suudawad unustama panna tema wiimaste wõimupäewade häbitawaid samme. Seda wõib aga wähest alles nende järeltulew põlw. . .

Uus wõitluste järk, mis seisab ees järgnewana pärast ülemal awaldatut, on wõitlus wanult ajult päritud sotšiaalse ülekohtu wastu puht-klassilikus mõttes: wabaduse leekides sündinud demokraatlik Gesti Wabariik jääb kumisevaks ja fibedaks kõlawaks sõnaks rahwa enamuse silmis niikaua, kuni kodanlisele liig-ahnusele pole tõkkes tehtud kindlate mõjuwate seaduste abil. See on Gesti kaswawa nooruse pühkam ülesanne, mida minutiks ei tohi unustada need, kes tahawad, et kõik rahwa fibid oma jalge all tunneks tõesti isamaad, mis teda kannab täie armastusega.

Tartus, 20. XI. 1918.

Kirjastus „Odamees“.

Ilmunud aastal 1918:

I. Algupäralised teosed:

Marie Under: „Sinine puri“. Luuletused. Hind 5 ja 4 mk.

„Eelõitseng“. Luuletused. Hind 5 ja 4 mk.

Fr. Tuglas: „Teekond Hispaania“. Piltidega. Hind 10 mk.

„Arthur Valdes“. Kriitiline essee. Hind 3 mk.

„A. H. Tammsaare“. Kriitiline essee. Hind 4 mk.

A. Kallas: „Tähelend“. Koidula elulugu. Hind 14 mk.

H. Visnapuu: „Jumalaga, Ene!“ Luuletused. A. Vabbe ilustustega. Hind 5 ja 4 mk.

A. Alle: „Üksinduse saartele“. Luuletused. Hind 5 ja 4.25 mk.

R. Roht: „Siluetid ja dekoratsioonid“. Novellid. Hind 5 mk.

„Hing ja Veri“. Sõjajutud. Hind 5.60 mk.

„Siuru II“. Koguteos. A. Vabbe ilustustega. Hind 8 mk.

„Sõna“. Koguteos. Toimetanud Fr. Tuglas. Hind 6.50 ja 5 mk.

II. Tõlked :

A-seeria.

- M. Maeterlinck: „Sinilind“. Muinaslooline näidend.
Prantsuse keelest tõlkinud Marie Under.
A. Vabbe kaaneilustusega. Hind 7.50 mk.
- B. Kellermann: „Ingeborg“. Romaan. Saksa keelest
tõlkinud A. Adson. K. Mägi kaaneilustusega.
Hind 7.50 mk.

B-seeria, Odamehe rahvaraamatud :

- № 1. Valge kinnas. Hind 4 mk.
- № 2. Nelja märk. Hind 4 mk.
- № 3. Professor v. Baumgarteni imelik katse.
Hind 1.40 mk.
- № 4. Kättervilli tont.

III. Odamehe lasteraamatud, piltidega :

- № 1. K. A. Hindrey; Nina-Jass ja Näpp-Mall.
Hind 1.40 mk.
- № 2. K. A. Hindrey: Lõhkiläinud kolumats.
Hind 1.60 mk.

IV. Käsiraamatud :

- E. Asson. Keskaeg. Ajaloo õperaamat. Hind
6 mk.
- A. Johanson: Taimvärvide õpetus.
Hind 3 mk.
- Tubakas, ta kodune kasvatamine. Hind 2 mk.

V. Kalendrid :

- Kooliõpetaja kalender 1918/19. Hind 6 mk.
- Noorsoo kalender 1918/19. Hind 1.50 mk.
- Vares vaga linnukene. Rahva täht-
raamat 1919. a. Hind 1.25 mk.

Sind 3 m. 60 p.